

**GEHEIME DIENST
IN NEDERLAND
1912-1947**

deel 5

M. DE MEIJER

HOOFDSTUK XI

MARINE

WEINIG AANDACHT VOOR INLICHTINGENWERK

Bij de Marine heeft het inlichtingenwerk vóór de Tweede Wereldoorlog nimmer bijzondere aandacht gehad, noch voor het verkrijgen van maritieme gegevens uit de omliggende landen, noch voor wat betreft inlichtingen over de betrouwbaarheid van het eigen personeel.

Reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog werd dit door de leiding van G.S. III als een leemte gevoeld en werd gepoogd daarin enige verbetering te brengen.

Op 1 februari 1918 schreef Van Woelderan in zijn dagboek:

" Daar door den Marinestaf nog steeds niets verricht wordt om den inlichtingendienst in de kustplaatsen voor maritieme aangelegenheden beter te organiseren, heeft Fabius besprekingen gehouden met de Rotterdamsche politie, met de kustwacht IJmuiden, den Helder en Vlissingen, waardoor thans ook een grooter aantal berichten op dit gebied bij ons inkomt."

Anderhalf jaar later werd opnieuw door G.S. III geprobeerd wat meer inhoud te geven aan het inlichtingenwerk op de vloot en onder het vlootpersoneel. Over die poging mteeerde Van Woelderan op 4 juli 1919 in zijn dagboek:

" Dinsdag en Donderdag gaan wij (= Van Woelderan en Roelofs) naar Den Helder en Middelburg om met de marine te gaan spreken over het organiseren van een beteren inlichtingendienst voor de geestesstromingen onder het personeel der marine."

Sindsdien is gedurende vele jaren geen of nagenoeg geen aandacht aan deze zaak besteed.

Op blz. 252 werd er reeds melding van gemaakt, dat tijdens een bespreking tussen G.S. III B en een aantal vertrouwens-officieren op 26 februari 1940, een marine-officier mededeling deed van de opvattingen bij de marine met betrekking tot het systeem van vertrouwens-officieren op de vloot. Dit werd overbodig geacht, omdat de officieren alle manschappen kenden en op de hoogte waren van de verschillende stromingen onder het personeel.

Aan de politieke oriëntering van nieuw toetredende vrijwilligers voor de vloot werd wel aandacht besteed. De antecedenten van het aan te werven bercepspersoneel werden, zoals op blz. 249

werd beschreven, sinds 1937 onderzocht door personeel van de gemeentelijke inlichtingendiensten.

Van een werkelijk serieuze aanpak van het vraagstuk 'politieke betrouwbaarheid van het marine-personeel' kan echter nagenoeg niet worden gesproken. Een 'Marine Inlichtingendienst' heeft vóór de Tweede Wereldoorlog dan ook niet bestaan.

Jarenlang is ook in het geheel geen aandacht geschonken aan het punt 'maritieme inlichtingen uit het buitenland'.

MARINE STAF I

Pas met de bevordering van schout-bij-nacht J. Th. Företne tot admiraal en zijn gelijktijdige benoeming tot Chef Marine Staf in 1934 werden voorzieningen getroffen om ten aanzien van het laatstvermelde tekort verbetering aan te brengen.

De door de Chef Marine Staf uit te geven operationele bevelen moesten duidelijk aangeven de doelen waartegen die bevelen gericht waren, alsmede de wijze waarop gemeend werd dat die doelen het best konden worden bereikt. Voor de samenstelling van die bevelen had de admiraal in de allereerste plaats behoefte aan betrouwbare inlichtingen.

Aangezien geen enkel onderdeel van zijn staf in die behoefte kon voorzien, werd voor het verkrijgen van de benodigde gegevens een marine-officier aan de staf toegevoegd.

De luitenant ter zee M die in 1934 juist de Hogere Marine Krijgsschool had doorlopen, werd voor die functie aangewezen. Sedert dien en tot de capitulatie in 1940 is hij daartoe ingedeeld geweest bij de Marine Staf Sectie I (M.S. I). Kort vóór de mobilisatie werd de oud-marine-officier (de latere directeur van de Noord- en Zuid-Hollandse Redding Maatschappij) ter assistentie aan de sectie toegevoegd. Voor de bureau-werkzaamheden beschikte de sectie over een schrijver, , een burger-ambtenaar.

M.S. I was gehuisvest in het Departement van Defensie aan het Plein. Pas in de mobilisatie is de sectie verhuisd naar een pand aan de Badhuisweg.

De taak van M.S. I bestond uit: het zich - met betrekking tot marine-vraagstukken- oriënteren op strategisch en politiek terrein.

M bestudeerde daartoe open bronnen en voerde gesprekken met personen die op die gebieden ter zake kundig waren en van wie hij verwachtte dat zij hem van dienst konden zijn. Tevens had hij regelmatig ontmoetingen met de heer Van Dorschot, hoofd G.S. III en de heren T.S. Rooseboom (C.I.), Van der Plassche en Olifiers (G.S. III A) en de secretaris-generaal van het minis-

terie van Buitenlandse Zaken, Jhr. Beelaerts van Blokland. Hij voerde veel gesprekken met figuren die regelmatig in het buitenland vertoefden en daar havensteden of grote werven bezochten en die hem daarover allerlei inlichtingen konden verstrekken. Bovendien onderhield hij een regelmatig contact met een scheepsbouwkundig ingenieur die hem alle nieuwtjes op scheepvaart- en scheepsbouwgebied verstrekte. Van de luitenant ter zee 1e klasse , die bij de Scheepvaart Inspectie werkzaam was, vernam hij alle bijzonderheden die deze aan de weet kon komen en die mogelijk voor M 's werk van waarde konden zijn.

Ook volgens verklaring van M werd bij de marine geen gebruik gemaakt van het systeem tot verkrijging van inlichtingen door middel van vertrouwens-officieren.

Met de buitenlandse marine-attaché's werden nauwe contacten onderhouden.

Door deze figuren werd M veel uitgenodigd. De opgedane ervaring daarvan was, dat hij, door goed te luisteren, veel over voor hem van belang zijnde zaken kon vernemen, omdat op cocktail-parties door die attaché's veel werd losgelaten. Zijn vaste bezoeken aan G.S. III en de C.I. waren hem daarbij van veel nut, omdat hij meermalen het van de buitenlanders vernomen nieuwe kon combineren met hetgeen hem door G.S. III en de C.I. reeds was verteld.

Op het sectiebureau werd een kaartstelsel bijgehouden. De voor opname daarin in aanmerking komende personen werden naar hun nationaliteit op verschillend gekleurde kaarten geregistreerd (Japanners gele, Duitsers rode kaarten enz.). Bij de aanvang van het werk van de sectie werd de basis van dit kaartstelsel gevormd door overname van de benodigde gegevens uit het Documentatie Centrum van de Hogere Marine Krijgsschool, waar reeds jarenlang uit de diverse buitenlandse marine-tijdschriften allerlei gegevens waren verzameld en in een cartotheek vastgelegd. M heeft dit systeem voor zijn gespecialiseerde terrein voortgezet en bepaalde daartoe zelf wat in de M.S. I-cartotheek moest worden opgenomen. Voor dit doel werden tevens door de Chef Marine Staf opdrachten gegeven.

Elke drie dagen ontving M.S. I van G.S. III A een stencil met de nieuwste gegevens. De inhoud daarvan werd bovendien steeds nog eens bij III A besproken. Dit regelmatige overleg heeft volgens mededeling van M uit-

stekend voldaan.

Maandelijks werd bij M.S. I een verslag geschreven over een of andere brandende kwestie; zo bijv. de politiek van de Japanners, de betekenis van het Dardanellen-verdrag. Deze verslagen waren bestemd voor een aantal marine-officieren, die zich op deze manier konden oriënteren over de gerapporteerde onderwerpen en meer achtergrondkennis verkregen over de politieke betekenis er van.

Toen M. nog maar vrij kort met deze werkzaamheden bezig was, bracht de in Brussel gestationeerde Amerikaanse marine-attaché G. een bezoek aan de Chef Marine Staf. Hij stelde admiraal F. voor, M. eens naar hem toe te sturen om hem enkele grondbeginselen van het inlichtingenwerk uiteen te zetten en hem bovendien te leren op welke manieren hij nuttige inlichtingen zou kunnen verkrijgen en hoe hij, zonder over fondsen te beschikken, toch resultaten zou kunnen bereiken. M. is daarna in Brussel bij G. op bezoek geweest. De relatie tussen hen beiden kon later worden verstevigd, toen G. tevens belast werd met de post van marine-attaché voor Nederland.

Algemeen bekend is tegenwoordig, dat de Nederlandse militaire attaché te Berlijn, in 1940 de Nederlandse regering heeft kunnen waarschuwen voor de Duitse inval op 10 mei 1940, dank zij de inlichtingen die hem daarover werden verstrekt door de Duitse kolonel O. . Veel minder of waarschijnlijk in het geheel niet bekend is, dat ook M.S. I onze regering tijdig voor de Duitse aanval heeft kunnen waarschuwen, dank zij de uitstekende verstandhouding die er bestond tussen M. en de Japanse marine-attaché hier te lande.

Uit de aanvankelijke dienst-relatie tussen M. en de Japanse marine-attaché T. was geleidelijk een vriendschapsband gegroeid, vooral gedurende de periode dat M. de Japanner had leren zeilen. Toen T. anderhalf jaar in ons land werkzaam was, liet hij zijn vrouw overkomen. M. bezocht het echtpaar regelmatig in hun woning.

In de mobilisatie-maand november 1939 kwam T. elke dag bij M. aanlopen, bij welke gelegenheden M. hem regelmatig de vraag stelde of hem iets bekend was van plannen van de Duitsers ten aanzien van ons land. Aanvankelijk was het antwoord van T. daarop steeds geweest, dat hij dienaangaande niets wist. Maar na enige tijd veranderde het antwoord in de mededeling: "Er gebeurt niets".

M. was op dat antwoord dieper ingegaan en vroeg hoe het mogelijk was, dat T.

dit met zoveel stelligheid kon beweren. Daarop verklaarde de Japanner, dat hij die zekerheid ontleende aan berichten, die afkomstig waren van de Japanse ambassadeur in Berlijn. Tevens deed hij de stellige toezegging dat hij M .

onmiddellijk zou waarschuwen, wanneer hij iets zou vernemen over plannen die er op zouden wijzen dat er wél iets zou gaan gebeuren.

Maar in februari 1940 werd T naar zijn land teruggeroepen. M deed hem tot op het station uitgeleide en vroeg bij het afscheid hoe het nu verder moest met de gemaakte afspraak voor onmiddellijke waarschuwing. Hij kreeg van de Japanner het antwoord, dat deze daarvoor de nodige voorzieningen had getroffen.

In april 1940 arriveerde de nieuwe Japanse marine-attaché in ons land, Ma genaamd. Tijdens een kort na zijn aankomst te zijnen huize gehouden ontvangst voegde Ma M de woorden toe : "Ik hoop dat je je land goed zult dienen". Daarin onderkende M de waarschuwing, zoals hem door T was beloofd. Hij had er al die tijd geen enkel idee van gehad in welke vorm de gedane belofte zou worden nagekomen.

M heeft onmiddellijk de Minister van Buitenlandse Zaken, Mr. Van Kleffens, ingelicht, waarna de secretaris-generaal van dat departement, jhr. Beelaerts van Blokland, zich telefonisch in verbinding stelde met onze gezant in Berlijn, Van Limburg Stirum. Deze deelde mede, dat te Berlijn alles rustig was. Niettemin zijn ook de Minister van Defensie en de Opperbevelhebber door M.S. I ingelicht.

ZEER GEHEIM MARINE-INLICHTINGENWERK

Ten behoeve van mijn onderzoeken naar clandestien wapen- en munitievervoer langs de zee-route naar 'Rood'-Spanje tijdens de Spaanse burgeroorlog, had ik behoefte aan deskundige voorlichting op zeevaartkundig gebied. Ik ben in 1937 daartoe in contact gekomen met de kapitein ter zee F.J. Heeris. Van welke zijde ik de naam van deze marine-officier heb vernomen, herinner ik mij niet meer; mogelijk heeft Hoofd C.I. mij hierbij de weg gewezen. Het kan ook zijn dat de naam Heeris mij toen bekend was geworden omdat deze officier, op een daartoe gedaan verzoek, Nederlandse scheepskapiteins selecteerde, geschikt geoordeeld om op te treden als controleurs in dienst van de Non-Interventie-Commissie met betrekking tot de Spaanse burgeroorlog. Met welke verdere werkzaamheden Heeris toen belast was, was mij niet bekend; wel, dat hij werkte onder de cover van hydrografisch of oceanografisch expert.

In het najaar van 1967 heb ik opnieuw een bezoek aan hem gebracht. Tijdens het bij die gelegenheid gevoerde gesprek, dat ingeleid werd met een herinnering aan onze ontmoeting van dertig jaar geleden, werden bijzonderheden vernomen over de zeer geheime werkzaamheden welke Heeris in de periode 1932-1940 had verricht. Buiten de admiraal Fürstner en Heeris zelf heeft niemand ooit volkomen nauwkeurig geweten waaruit deze werkzaamheden bestonden. Aangezien Fürstner reeds overleden is en Heeris, 86 jaar oud, naar zijn eigen woorden nog slechts 'een man van een dag', zou -indien dit gesprek tussen ons niet ware gevoerd- ook nooit meer iemand bijzonderheden over dat werk hebben geweten. Heeris, die zelf nadrukkelijk hierop de aandacht vestigde, was gaarne bereid thans mededelingen daarover te doen.

* * *

In 1932 werd de kapitein ter zee F.J. Heeris gepensioneerd. Hij had toen reeds herhaaldelijk bemoeienis gehad met spionage-werkzaamheden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog diende hij in Zeeland en heeft hij, op eigen initiatief, dit soort bezigheden ter hand genomen, ten dienste van de admiraal in Zeeland. Hij beweerde, er al spoedig achter te zijn gekomen, dat de provincie een broeinest van spionage was en dat vele vissers gegevens verstrekten aan de Duitse consul te Vlissingen over alles wat zij op zee aan bijzonderheden hadden waargenomen. Hij had daarop alle vissers bijeen geroepen en hen gezegd, dat het afgelopen moest zijn met het eigenmachtig doorgeven van berichten, op straffe van uitwijzing uit de provincie. Nadien mochten door hen uitsluitend gegevens worden doorgegeven die zij van Heeris zouden ontvangen. Heeris stelde die berichten zelf samen aan de hand van de mededelingen van die vissers en van de telegrammen die hij had opgevangen van het Duitse radio-station te Zeebrugge. De code waarin die berichten werden geseind was gebroken en alle telegrammen konden dus worden ontcijferd.

In die periode werd geen contact onderhouden met G.S. III. Voor zover Heeris bekend, droeg Fabius geen kennis van hetgeen Heeris in Zeeland deed. In het 'Dagboek Van Woelderens' komt de naam Heeris niet éénmaal voor. Een klassiek voorbeeld van 'non-coöperatie'.

Na beëindiging van Wereldoorlog I is Heeris met dit werk opgehouden. Hij vertrok naar Indië, waar hij Chef Marine Staf werd. Het is hem niet bekend of het door hem in Zeeland verrichte werk na zijn vertrek is voortgezet.

Ten tijde van zijn pensionering, 1932, begon, naar het oordeel van de Marine-leiding, de dreig-

ging van Japan in Oost Azië. Met het oog op de veiligheid van Nederlands Indië wenste de Chef Marine Staf, dat alle aandacht werd geschonken aan eventuele agressie-plannen van de Japanners. Heeris werd aangezocht die zaak te observeren. Hij betrok daartoe een bureau aan de Badhuisweg. Niemand wist wat hij deed. Zijn cover was: hydrografische afdeling van de marine.

Heeris overwoog dat - wanneer Japan inderdaad agressieve voornemens koesterde - het, als zijnde een eilandenrijk, allereerst maritieme voorzieningen zou moeten treffen. Wilde het die voornemens ten uitvoer kunnen leggen, dan zou capaciteit voor massaal troepenvervoer een eerste vereiste zijn. Aangezien dat vervoer over zee zou moeten plaats vinden, meende Heeris allereerst zijn aandacht te moeten wijden aan de marine- en handelsvloot. Hij zocht na welke Japanse scheepvaartmaatschappijen er bestonden en welke diensten door deze maatschappijen werden onderhouden. Hij stelde vast, dat er twaalf vaste scheepvaartlijnen bestonden, die elk met zes à zeven schepen in de vaart waren. Met gebruikmaking van de scheepvaartberichten van Lloyd's Londen, waarop hij zich abonneerde, controleerde hij welke schepen regelmatig in bedrijf waren en welke routes deze volgden. Voor dit doel schakelde hij tevens de Nederlandse hulp-consuls in Oost Azië in. Hij wist ook de scheepvaart-programma's van de verschillende Japanse rederijen in handen te krijgen. Vergelijking van de lijst van normaal in de vaart zijnde schepen met de totale vloot van de verschillende maatschappijen moest - indien de verenderstelling van de Chef Marine Staf juist was dat de Japanse regering agressieve oogmerken koesterde - uitwijzen, hoeveel en welke schepen uit de vaart waren genomen. Al zou alleen daaruit nog geen vaststaande conclusie mogen worden getrokken, het zou wel gegronde aanleiding zijn om de observaties voortgang te doen vinden.

Aan de 'wilde vaart'-schepen en rederijen is voor deze observatie voorbij gegaan, omdat naar de mening van Heeris uit de verplaatsingen van deze schepen toch geen conclusies te trekken zouden zijn.

Na verloop van tijd bleek hem dat van de vaste-lijn-vloten te zamen ongeveer vijftig schepen uit de geregelde vaart waren genomen. Naar het doel daarvan kon hij echter slechts gissen.

Het resultaat van zijn observaties meldde hij aan de Chef Marine Staf, die hierover verslag uitbracht aan de Minister-President. Op zijn beurt stelde deze de Gouverneur-Generaal van Nederlands Indië er mede in kennis.

Nog slechts enkele weken nadien zou de Japanse aanval op China zijn ingezet, hetgeen Heeris tot de conclusie bracht, dat de uit de vaart genomen schepen voor die aanval benodigd waren

geweest en vóórdien moesten worden uitgerust voor troepenvervoer of gaan dienen als hulp-oorlogsschepen.

Met de gouverneur van West Indië werd geen contact onderhouden. Het 'geval Urbina' was naar de mening van Heeris iets zó dwaas, dat tegen dergelijke gebeurtenissen toch geen maatregelen te treffen vielen.

Een ander punt waarop de aandacht van Heeris was gevestigd, was de tankervloot van de Japanners. Hij verzamelde alle gegevens over de reeds in de vaart zijnde tankers, controleerde het aanbouw-programma voor deze scheepsoort en berekende zo nauwkeurig mogelijk voor elk schip afzonderlijk de duur van de overtochten van bepaalde trajecten, bijv. het traject Japan-Amerika.

Alle verkregen gegevens over scheepsposities werden door Heeris op een grote wand-wereldkaart met spelden aangegeven. Over die kaart was een grote, loze muurkast gebouwd, waarachter de gehele kaart verborgen ging. De enige sleutel van die kast was altijd onder berusting van Heeris persoonlijk. De kamer waarin hij werkte was vóór niemand anders toegankelijk; hij werkte geheel alleen en stond zelfs in geen enkele relatie met M.S. I.

Fondsen stonden Heeris voor dit werk niet ter beschikking.

Met het uitbreken van de oorlog in augustus 1939 kwam Heeris weer in actieve dienst terug, nu in de rang van schout-bij-nacht. Maar zijn werk bleef hetzelfde en hij ging op de oude voet verder. In die tijd was niet alleen de admiraal Fürstner bekend waaruit dit werk bestond, maar waren - voor wat Nederlanders betrof - ook de Minister van Buitenlandse Zaken en de heer Van Limburg Stirum, onze gezant in Londen, daarover - globaal - ingelicht. De Amerikaanse marine-attaché, met wie werd samengewerkt en met wie ook gegevens werden uitgewisseld, droeg eveneens kennis van deze werkzaamheden.

Voor het grootste deel bestond dat werk uit bestudering van open bronnen. Van de officieren van de marine-vloot was niemand ingeschakeld en die wisten ook niets van Heeris' bezigheden. Wel had hij afspraken gemaakt met de directies van een aantal scheepvaartmaatschappijen, met verzoek dat deze hun kapiteins zouden opdragen alle door hen gedane waarnemingen ter zee, met betrekking tot de bewegingen of posities van oorlogsschepen van vreemde mogendheden, onverschillig van welke nationaliteit, onmiddellijk na aankomst in de eerste, nadien aangelopen haven, telegrafisch te melden. Radiografische berichtgeving daarover was niet toegestaan, omdat dan ook anderen op de hoogte zouden kunnen komen van dit soort berichtgeving.

Voor zover de verkregen gegevens van belang waren voor Nederlands Indië, werden zij mede gegeven aan marine-officiëren die daarheen vertrokken, ten dienste van de admiraal in Batavia.

Als voorbeeld van het goed functioneren van dit systeem, ondanks de vertraging, veroorzaakt doordat slechts telegrafische berichtgeving was toegestaan, noemde Heeris het volgende geval.

De Amerikaanse marine-attaché had hem eens gevraagd of hij (Heeris) op de hoogte was van de positie van het Duitse stoomschip "Altmark", een bevoorradingschip voor oorlogsschepen. De Amerikaanse dienst had dit schip uit het oog verloren. Toevallig kreeg Heeris enkele dagen later bericht, dat een koopvaardij-kapitein had gerapporteerd, voor de Portugese kust een eskader van vier Duitse oorlogsschepen te hebben waargenomen, welk eskader werd vergezeld door de "Altmark". Heeris lichtte de Amerikaanse marine-attaché in over het waargenomene.

In die tijd had Heeris een burger-deskundige ter beschikking, die alle nieuwgebouwde, buitenlandse schepen die in Nederlandse havens kwamen, bezocht en in het geheim aan boord alles opnam over mogelijkheden voor bewapening, geschutstellingen en dergelijke en Heeris daarover verslag uitbracht.

Al waren slechts enkele personen nauwkeurig bekend met de werkzaamheden van Heeris, het lijkt dat enkele anderen min of meer daarvan wisten. Zoals hiervoor reeds werd vermeld, is mij in 1937 mogelijk door Hoofd C.I. de weg naar deze man gewezen. Ook de heer K van G.S. IV was waarschijnlijk enigzins van de aard van deze werkzaamheden op de hoogte.

In het najaar van 1939 was K nl. bij Heeris gekomen met een gedecodeerd telegram, waarvan de tekst voor hem onbegrijpelijk was. Die tekst luidde: "Heute rollt ab Waggon No. . . . Weisz- und Rotkehl" of woorden in die geest. Het telegram was bestemd voor een adres in Duitsland. De naam van de afzender wist Heeris zich niet meer te herinneren, maar toen ik hem de naam 'Kloosterboer' noemde, kwam inderdaad die naam in zijn herinnering terug. (Dit was de bekende spionage-affaire uit de mobilisatietijd, als gevolg waarvan het Nederlandse stoomschip "Simon Bolivar" door de Duitsers werd getorpedeerd.)

Dank zij dit bezoek van K aan Heeris is deze zaak tot een oplossing gebracht kunnen worden. Heeris kwam nl. op het idee, dat het in het telegram genoemde wagon-nummer mogelijk het nummer kon zijn waaronder een bepaald schip was ingeschreven in Lloyd's Register. Dit bleek juist te zijn. De "Simon Bolivar" was inderdaad

onder het wagon-nummer in dat register ingedragen. Kloosterbier werd gearresteerd en stond terecht.

Bij de Duitse inval in mei 1940 heeft Heeris al zijn documenten verbrand. Afschriften van zijn gegevens verstrekte hij aan de Amerikaanse en de Engelse marine-attaché.

Sociaal contact met de buitenlandse marine-attaché's werd door Heeris niet onderhouden; daarvoor zorgde M van M.S. I.

Heeris heeft dit werk verricht tot de oorlog met Duitsland uitbrak. Volgens zijn eigen bewering zijn de Duitsers nimmer iets over zijn bezigheden te weten gekomen. Als krijgsgevangene is hij overgebracht naar een 'Lager' in Polen. Na de bevrijding is hij voor de Marine-luchtvaart naar Engeland gezonden.

Als uiterst vertrouwelijk en niet bestemd om op schrift te worden gesteld, vertelde Heeris nog het volgende over de periode dat hij in de Eerste Wereldoorlog in Zeeland diende.

Er was een stel geheime zeekaarten en geheime kaarten van de Schelde gestolen.

In samenwerking met de commissaris van politie te Vlissingen had Heeris een aantal militairen ondervraagd, zonder dat dit evenwel tot opsporing van de dader leidde.

Toch meende Heeris aanwijzingen te hebben gekregen, dat een bepaalde man ernstig als verdachte in aanmerking kwam. Na het vertrek van de commissaris had hij die man nog eens bij zich ontboden. Plompverloren beschuldigde hij de man de diefstal te hebben gepleegd. Hij zegde hem aan, dat hij daarom op staande voet op transport zou worden gesteld ter plaatsing op het strafschip, de "Schorpioen", maar gaf de man tegelijkertijd honderd procent zekerheid, dat hij dat schip nooit levend zou bereiken.

Op die aanzegging bekende de man de diefstal inderdaad te hebben gepleegd en vertelde hij, dat de kaarten naar Rotterdam waren gebracht en daar in een door hem genoemd pand waren verborgen.

Heeris had daarop direct de hoofdcommissaris te Rotterdam, zijn oud-marine collega Sirks, opgebeld. Na te hebben medegedeeld, dat hij onmiddellijk met een speciale trein naar Rotterdam zou komen, verzocht hij Sirks alle nodige voorbereidingen te treffen om hem af te halen aan het station, vandaar naar het genoemde adres te doen vervoeren en daar gezamenlijk huiszoeking te verrichten. Eén en ander was uitstekend verlopen; de kaarten werden inderdaad gevonden en in beslag genomen.

++++

Toen Heeris geruime tijd nadien door Koningin Wilhelmina werd ontvangen, om haar te danken voor een hem verleende Koninklijke onderscheiding, was de eerste vraag van Hare Majesteit, of hij misschien weer met een speciale trein had gereisd.

HOOFDSTUK XII

DE INFORMATIE-POSITIE IN NEDERLAND VAN DE DUITSE 'ABWEHR'

De Duitse 'Abwehr' is over de veiligheidsdiensten in de aangrenzende landen en over hun werkzaamheden steeds goed geïnformeerd geweest.

In verschillende Duitse publicaties is vermeld, dat aan de Duitse geheime dienst reeds in het begin van 1917 niet minder dan 500 in Holland werkzame medewerkers van vijandelijke spionagediensten bekend waren.

Edele dank zij het grote aantal Duitsers dat zich vóór 1940 in Nederland had gevestigd, de vaak belangrijke plaatsen die zij zich op commercieel gebied hadden weten te verwerven, de ideologische en organisatorische binding aan de nationaal-socialistische organisaties in het moederland en de strakke bundeling in de "Reichsdeutsche Gemeinschaft", is de positie van goed geïnformeerd zijn over hetgeen door de buitenlandse geheime diensten werd verricht en wie zich daarmee bezig hielden, gecontinueerd tot de oorlogsdagen van mei 1940.

Gedeeltelijk was die kennis mede verkregen door indirecte penetratie in de Engelse dienst te Den Haag. Aan de voornaamste agenten-runner van de Engelsen, een Nederlander, was het namelijk ontgaan dat één van zijn agenten door de Duitsers was 'gedraaid'. Lange deze weg kwamen belangrijke inlichtingen ter kennis van de 'Abwehr'.

De resultaten van de 'Abwehr'-prestaties zijn te vinden in een nota dd. 29 maart 1940, ondertekend door "Der Reichsminister des Innern Frick" en "Der Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei Himmler".

De tekst van deze nota werd opgenomen in een memorandum, dat op de dag van de Duitse inval in Nederland en België, aan de Belgische en aan de Nederlandse Regering werd aangeboden.

Op diezelfde dag werd de nota vrijgegeven aan de Duitse pers en door deze volledig gepubliceerd (o.a. in het "Hamburger Fremdenblatt" van 10 en 11 mei 1940).

Hoewel de nota primair een partijdig en propagandistisch karakter draagt en een aantal onjuiste, zelfs leugenachtige gegevens vermeldt, is zij - volledigheidshalve - in haar geheel hieronder opgenomen.

Zij luidt als volgt:

"HOLLANDS HILFE FÜR DEN BRITISCHEN
GEHEIMDIENST

HOF UND HEER BELASTET

Der Reichsminister des Innern

Berlin, den 29 März 1940
Bericht.

I. Schon während des Weltkrieges arbeitete der englische Nachrichtendienst nicht nur mit dem England verbündeten Belgien eng zusammen, sondern er konnte sich der Unterstützung massgeblichster amtlicher Stellen des auch damals neutralen Holland versichern. Auch damals konnten England und der englische Nachrichtendienst mit bewusster Unterstützung des neutralen Holland ihren Krieg mit den Mitteln der Zersetzung, Bestechung, Sabotage und Blockade führen, und zwar

1. unter dem englischen Nachrichtendienstoffizier Tinsley (Reserveoffizier der R.N.) gegen das deutsche Heimatgebiet,
2. unter Admiral Gordon Campbell gegen die deutsche Marine,
3. unter dem Major Wallinger und
4. unter Hauptmann Cameron, beide für die englische Territorialarmee gegen die deutsche Front.

Tinsleys Büro lief unter der Firma Uranium Steamship Comp. Unter seinen Mitarbeitern befand sich ausser dem später emigrierten südafrikanischen Juden und englischen Hauptmann Landau der spätere Nachfolger Tinsleys und PCO (Passport Control-Officer) in den Haag, Dalton, der Engländer Service Alias Saunders und andere.

Die Hauptarbeit in wirtschaftlicher Beziehung gegen Deutschland (Schwarze Listen usw.) lag beim Rotterdamer englischen Generalkonsul, dessen wichtigster Mitarbeiter der jüdische Handelsattaché Oppenheimer war. Wesentlichster Verbindungsmann der Engländer zu holländischen Behörden war damals der englische Hauptmann Bennet der durch den holländischen Kommissar von Rotterdam van der Pol Nachrichten über Deutschland und alle Hilfen polizeilicher Art erhielt. Die beste Unterstützung erhielten aber die Engländer seinerzeit durch den Vertrauensmann der holländischen Königin, den Polizeikommissar van T'sant in Rotterdam, der nicht nur selber englisches Geld nahm, sondern als Vertrauter des holländischen Prinzgemahls Heinrich der Nieder-

lande die Verbindung zu diesem herstellte.

Die Unterstützung des kostspieligen Lebens des Prinzgemahls mit englischen Nachrichtengeldern bildete dann die letzte Sicherung für das reibungslose Arbeiten des englischen Nachrichtendienstes im "neutralen Holland".

II. Es ist bekannt, dass nach dem Weltkrieg diese enge Arbeitsgemeinschaft mit dem neutralen Holland und mit dem heute neutralen Belgien nicht aufgegeben wurde, sondern, bestens ausgebaut, mit bestem Wissen und Billigung amtlicher Stellen immer weitergeführt wurde, und heute, den englischen Befehlen gehorchend, mit Hochdruck arbeitet.

Die Organisation des Secret Intelligence Service, die mit ihren Offizieren, Vertrauensmännern und englischen wie ausländischen Agenten im englischen Weltreich mehr innenpolitische Funktionen ausserhalb des englischen Weltreichs nachrichtendienstliche, wirtschaftlich-propagandistische und Sabotage-Funktionen politischer und militärischer Art ausübt, wurde bisher von dem am 4. November 1939 verstorbenen Admiral Sinclair (C.S.S.) geleitet. Die Geschäfte hat zurzeit sein ständiger Vertreter, Oberst Stewart Menzies, übernommen.

Das organisatorische Gerippe im englischen Reich wie in den ausserengliischen Ländern bilden die sog. Passstellen (Passport-Control-Office-P.C.O.), an deren Spitze jeweils erfahrene Nachrichtenoffiziere stehen, die zur Tarnung amtlich beglaubigte diplomatische Beamte sind.

Wie zum Beispiel Dunderdale in Paris, Pearson in der Schweiz, war Major Stevens als Passport-Control-Officer bei der Englischen Gesandtschaft in den Haag als deren Erster Gesandtschaftssekretär offiziell beglaubigter Diplomat.

Als wichtige Ergänzung dieser "amtlichen" Nachrichtenorganisation der P.C.O. gibt es eine unmittelbar von London aus geleitete Sonderorganisation im S.I.S. - zuweilen auch Z-Organisation genannt - in der eine massgebliche Rolle der frühere Passport-Control-Officer Colonel Dansey, jetzt in der Schweiz, spielt.

Diese Sonderorganisation hat Über-

wiegend politische Aufträge von besonderer Bedeutung. Gleichzeitig obliegt ihr eine gewisse Form der internen Überwachung des Service selbst.

Die Z-Organisation steht in Friedenszeiten in keinem Zusammenhang mit den PCOs und kann im Kriege im Bedarfsfalle zur technischen Sicherstellung einer Kurierverbindung und zur Vermeidung von sich gegenseitig gefährdender Agenten-Doppelarbeit mit der PCO-Organisation gekoppelt werden. Dies hatte man in Holland durchgeführt.

Wichtiger Beauftragter dieser Z-Organisation war der in Haft befindliche Mr. Best mit dem Sitz in den Haag, der - wie bekannt - schon im Weltkrieg als Generalstabshauptmann in Holland im englischen Nachrichtendienst tätig war.

Kapitän Best übte als Mann dieser Sonderorganisation unter ausgesprochener kaufmännisch-wirtschaftlicher Tarnung, unter Benutzung seiner jahrelangen Holland-Erfahrung, seine Tätigkeit im Rahmen einer von ihm gegründeten Holding-Gesellschaft aus. Die Holding Gesellschaft ist die Aktiengesellschaft N.V. Handel voor het Continent, Continental Trade Service.

Firmenteilhaber sind die Holländer Hauf und van der Wilik. Sein Komplize war vor allem van der Wilik, der politischen Nachrichtendienst und aktive Spionage zu Ungunsten Deutschlands laufend verübte.

Das Büro der Gesellschaft befand sich in den Haag, Nieuwe Uitlege 15.

Bests Arbeit ist typisch für die Methoden des englischen Geheimdienstes, die wichtigsten Auskünfte durch wirtschaftliche und gesellschaftliche Verbindungen herauszuarbeiten. Seine Beziehungen zu holländischen Regierungsstellen, offiziell wie inoffiziell, waren auszerst gut und wurden verstärkt durch seine gesellschaftlichen Verbindungen die ihn seine holländische Frau (Tochter des bekannten holländischen Generals van Rees) als Porträtmalerin - sie malte den verstorbenen Prinzgemahl Heinrich und im Auftrag des englischen Königs die Prinzessin der Niederlande - schaffte, falls die kaufmännischen oder illegalen nicht ausreichten.

Vor Kriegsbeginn stand Cptn Best unmittelbar mit London bzw. mit dem

Leiter der Z-Stelle in Brüssel (Densey) in Verbindung. Densey war im Laufe einer Woche drei Tage in London und jeweils drei Tage in Brüssel ! Kurz vor Kriegsbeginn wurde Cptn. Best mit Major Stevens zur technischen Vereinfachung der Arbeit durch Befehl London zusammengekoppelt. Cptn. Best benutzte von diesem Zeitpunkt ab die technischen Vergünstigungen (Kurierweg, Code-Telegramm usw.) der P.C.D.-Dienststelle des Major Stevens.

In der Dienststelle des Major Stevens sind tätig:

1. Cptn. Hendricks, früher belgischer Staatsangehöriger, jetzt Engländer, war Vertreter von Stevens. - Er ist der Hauptverbindungsman als früherer belgischer Staatsangehöriger, der auch während des Weltkrieges in der belgischen Armee gedient hatte, zum belgischen Nachrichtendienst und dem P.C.-Officer Oberst Calthrope.
2. Cptn. Rodney Dennys, offizieller Bearbeiter der Paszkontrolle und Leiter der Überwachung.
3. Cptn. Lionel Loewe, Jude, Bearbeiter der Heeresfragen und Hauptverbindungsman zum holländischen Generalstab.
4. Rinten, pensionierter holländischer Polizeibeamter, mit hervorragenden Beziehungen, ist der eigentliche Hauptagent und Agentenwerber (recruter), seit dem Weltkriege in englischen Diensten. Verbindungsman zu sämtlichen holländischen Polizeibehörden.
5. Newhouse, britischer Pilotoffizier (Luftnachrichten).
6. Posthuma, Holländer, Agent und Paszkontrolleur.
7. Rhodes,
8. Steetman,
9. Brewer, Engländer, die rein nachrichtendienstlich unter der Tarnung des Pasz-Controller tätig waren.
10. Inman,
11. Walsh, beide Funker der Dienststelle.

Das Büro befindet sich in den Haag, Nieuwe Kerklaan 57.

Die Zusammenarbeit zwischen Colonel Calthrope, dem Leiter der englischen P.C.D. in Brüssel, und Stevens bestand neben seiner Verbindung zu und über Calthrope auch unmittelbar mit dem belgischen Nachrichtendienst in den Haag, nämlich über den zweiten Militäratta-

ché, Major Diepenryks, in Verbindung.

Colonel Calthrops arbeitet sehr eng mit dem Leiter des belgischen Nachrichtendienstes Colonel Merck, zusammen.

Die Tatsache des Zusammenwirkens der gemeinschaftlichen Tätigkeit des belgischen und französischen Nachrichtendienstes einerseits mit dem englischen Nachrichtendienst andererseits ist darüber hinaus u.a. daraus ersichtlich, dass der "ehemalige" englische Nachrichtendienstoffizier, Hauptmann Leslies Melvill und "ehemalige" französische Nachrichtendienstoffizier Cptn. Naix, Verbindungs-offiziere ihrer Nachrichtendienste bei belgischen Nachrichtendienst sind.

III. In Holland bedient sich der englische Nachrichtendienst, sofern er nicht in der Lage ist, deutsche Verräter anzuwerben, überwiegend holländischer Staatsangehöriger zur Erfüllung seiner Aufträge in und gegen Deutschland. Nach der gleichen Methode verfährt der S.I.S. auch in Belgien, wo man sich überwiegend der Belgier bedient.

Das englische System kann nur wirksam arbeiten, weil es die restlose Unterstützung und Billigung seiner Arbeit aus allerhöchster amtlicher, militärischer und politischer Stellen Hollands und Belgiens genießt.

Ähnlich dem selbstverständlichen Nachrichtenaustausch zwischen Stevens und seinem französischen Kollegen in Holland, Major Trutat, über alle militärischen und politischen Nachrichten aus Deutschland (Stevens war vor Dienstantritt in den Haag zur Information in Paris im Deuxième Bureau, bei Oberst Rivet und Oberst Slesser) hatten auch Stevens und Trutat mit Genehmigung des Oberkommandos der holländischen Land- und Seestreitkräfte einen gleichen Austausch mit den inzwischen aus seinem Dienst entlassenen Chef des holländischen Informationsdienstes im niederländischen Generalstab, Generalmajor van Oorschot, vereinbart. Erleichtert wurde diese Aufgabe dadurch, dass Oorschots Frau Engländerin und er selber Vorsitzender der holländisch-englischen Gesellschaft in den Haag ist, und jedes Jahr seinen Urlaub mit Admiral Sinclair (CIS) und Cptn. Howard in England verbrachte.

General Oorschot hat Stevens die

Bekannntschaft des Juden von Blankenstein, eines fanatischen Deutschenfeindes, vermittelt, und zwar in voller Kenntnis der Tatsache, dass Stevens nachrichtendienstliche Verbindungen gegen Deutschland suchte. General van Oorschot hat mit ihm sogar eingehend über die Eignung des von Blankenstein als Nachrichtenagent und seine Zuverlässigkeit im britischen Sinne gesprochen. General van Oorschot trat stets gegen jedermann als gewichtiger und ehrenwerter Zeuge für die ausschließlich gegen Deutschland gerichtete Tätigkeit des britischen Nachrichtendienstes in Holland ein.

Dieses Bild wurde durch die Tatsache abgerundet, dass der Leiter des holländischen Nachrichtendienstes, der Angehörige des holländischen Generalstabes van Oorschot, für den britischen P.C. O. in den Haag die Agenten-Nummer 980 führte.

Die gleiche Zusammenarbeit besteht über den Austausch von Nachrichten zwischen dem belgischen und französischen Nachrichtendienst sowohl als auch dem englischen Nachrichtendienst mit dem Chef des belgischen Generalstabes, Generalmajor Michem bzw. dem Lieutenant General van den Bergen E.N., Verbindungsoffizier zum holländischen Generalstab. Cptn. Lionel Loewe arbeitet als Spezialist für Heeresfragen besonders eng mit seinem Kollegen, dem holländischen Hauptmann Olifiers, zusammen der wiederum besonderer Spezialist in Fragen der deutschen Wehrmacht im niederländischen Generalstab war bzw. ist.

Major Roseboom, Leiter des holländischen militärischen Nachrichtendienstes (Abwehr), stand und steht noch in Verbindung mit dem nächsten Mitarbeiter und jetzigen Vertreter des Stevens Hendricks, die beide aufs engste laufend gut zusammenarbeiten.

Verbindungsmann des französischen Nachrichtendienstes zum holländischen Generalstab ist Major Trutat, der wiederum besonders eng mit seinem Kollegen, dem Major van der Plaasche, im holländischen Generalstab zusammenarbeitet und darüber hinaus gut befreundet ist.

Auf diesem Wege erhielten - wie die Aussage der beiden hier in Haft befindlichen Nachrichtenoffiziere bestätigt -

England und Frankreich maßgebliches Geheimmaterial über wichtige Dislokationen der Deutschen Wehrmacht. Best charakterisiert die Zusammenarbeit wörtlich wie folgt:

"Stevens arbeitete in Holland so, als ob er Offizier des holländischen Generalstabes gewesen sei."

Die Zusammenarbeit mit dem englischen Nachrichtendienst-Offizier, Captain Dunderdale in Paris, war naturgemäß sehr eng. Captain Dunderdale zog zum Beispiel gemeinsam mit Major Stevens und Captain Best ein Agentennetz in Deutschland auf.

Besonders wichtig in der Arbeitsverbindung zwischen Major Stevens und Captain Best und Captain Dunderdale war ein ehemaliger holländische Marineoffizier namens Paul Koster, der in Frankreich lebt. Er ist von Beruf Waffenhändler (Millionär). Koster hat hervorragende Verbindungen zur holländischen Wehrmacht. Seine Freundschaft mit dem holländischen Vize-admiral J.Th. Furstner - auch eng befreundet mit Carstens ist so eng, dass er diesem den Plan eines Marine Küsten-Nachrichtendienstes für die Engländer gegen Deutschland gerichtet, bis ins einzelne nebst Agenten, Sendern und Kurierwegen ausgearbeitet, vortrug. Admiral Furstner deckt das Vorgehen des Koster.

Koster hat sich dem britischen Nachrichtendienst nicht nur die Beschaffung von Nachrichten über die deutsche Wehrmacht, Heer, Luftwaffe und Marine, sondern auch zur Durchführung von Sabotageakten jeder Art zur Verfügung gestellt. Für Sabotageakte stellte er laufend Agenten.

Dass aber nicht nur das Oberkommando der holländischen Land- und Seestreitkräfte bewusst mit England gegen Deutschland arbeitete, sondern auch andere maßgebliche Stellen gleichfalls mit England zusammenwirkten, erhellen folgende Tatbestände:

Der holländische Justizminister des Jahres 1938, Dr. Göseling, war es, der auf Ersuchen des holländischen Generalstabes dem Wunsch Stevens' entsprechend die Enthftung des im Auftrage Englands arbeitenden und in Dänemark wegen englischer Spionage verhafteten Emigranten und Schiffssaboteurs Pötsch veranlaszte

Pötsch unterhielt im Auftrage des englischen Nachrichtendienstes ein ausgebautes Netz von Saboteuren - unter anderen auch in den nordischen Ländern, das eine dauernd erhöhte Abwehrtätigkeit bis zu seiner Verhaftung in Dänemark erforderlich gemacht hatte.

Um die Schwierigkeiten von vornherein auszuschalten, die dadurch entstehen könnten, dass nachgeordnete holländische Justizbeamte in Unkenntnis der Vereinbarung höherer amtlicher Stellen die Agenten und Nachrichtenchefen des SIS behelligten und deren Arbeit störten, hatte der holländische General van Dorschot mit den englischen und französischen Nachrichtenchefen verabredet dass bei Überraschenden Festnahmen die Agenten des englischen Dienstes sich stets als solche des holländischen Nachrichtendienstes ausgeben und sich auf General Dorschot berufen sollten. Diese Vereinbarung wurde deshalb auch wirksam, als der Sekretär des Kapitän Best, der Holländer Voorburgh, von nachgeordneten holländischen Justizorganen vorübergehend festgenommen wurde.

Als der Mitarbeiter des Major Stevens, Rhodes (Eton-Schüler, Sohn eines Generals), durch den Verlust eines Geheimberichtes derartig bloßgestellt war, dass die holländische Polizei gegen ihn einschreiten und ihn zur Ausweisung bringen musste, wurde durch Vermittlung des Generals van Dorschot und des Majors Roseboom die Angelegenheit als unbedeutend, obwohl bereits der britische Gesandte offiziell eine Demarche unternommen hatte, totgeschwiegen.

Diese Methoden bewährten sich auch bei den Verhandlungen der englischen Nachrichtenchefen mit der vermeintlichen deutschen Opposition und deren vorübergehender Verhaftung.

So wie in Holland arbeitet der Service auch in Belgien mit den amtlichen Stellen.

Dies erhält das folgende Beispiel:

Der bereits erwähnte Schiffssaboteur Pötsch wurde auf Veranlassung Calthrops durch Vermittlung Stevens' von den Holländern nach Belgien abgeschoben. Alle Schwierigkeiten des Grenzüberganges und der erforderlichen, sich wiederholenden Aufenthaltsgenehmigungen

durch die belgischen Behörden beseitigt; Calthrope in der gleichen Form der Zusammenarbeit mit dem belgischen Nachrichtendienst und den belgischen Militärbehörden, wie es Stevens und Best in Holland taten.

IV. Der Tradition und den Erfahrungen der englischen Politik und des englischen Geheimdienstes entsprechend, versucht die Londoner Zentrale (hier Lord Halifax) seit längerer Zeit, mit allen Mitteln Verbindung zu deutschen Oppositionsgruppen aufzunehmen mit dem Ziel, die nationalsozialistische Regierung zu stürzen. Nach der Vorstellung der Überwiegend von Emigranten unterrichteten englischen Regierungskreise soll in Deutschland eine genügend starke Opposition bestehen. So erhält im Oktober 1939 Captain Best von der Zentrale in London den Auftrag, Verbindungen mit Mittelsmännern aufzunehmen, die bis dahin über den deutschen Emigranten früheren Zentrumsmann und Ministerialdirektor Karl Spiecker an die englische Z-Organisation angekoppelt gewesen war. Best erhält folgenden Auftrag:

Vertiefung der Verbindung zur deutschen Opposition, möglichst Verhandlungen mit einem von allen Oppositionskreisen in Deutschland bevollmächtigten hohen Beauftragten. Ziel der Verhandlung sollte es sein: völliger politischer Umsturz in Deutschland, Beseitigung des Führers und seiner engsten Mitarbeiter, Friedensschluss gemäß den englischen Kriegszielen, d.h. Wiederherstellung des Status quo, insbesondere hinsichtlich der Tschechoslowakei, Österreichs, Danzigs, Polens usw. Grundgedanke war, dass England in der Wiederholung früherer Gedankengänge durch inneren deutschen Umsturz den Krieg, den es fürchtete, militärisch nicht führen zu können, zu seiner Gunsten entscheiden wollte.

Sicherheitsdienst der SS und Geheime Staatspolizei erhalten rechtzeitig durch ihre Nachrichtenverbindungen Kenntnis von diesen Plänen, schalten sich ein und melden den Vorgang der Reichsregierung. Die Reichsregierung befahl das Weiterspielen dieses von England erstrebten Umsturzplanes bis und einschließlich die Arretierung der englischen Nachrichtenoffiziere zum dokumentarischen Beweis.

Stevens erkannte die hohe politische

Bedeutung dieser Verhandlungen und bemühte sich darum, dass die Londoner Zentrale (Sinclair bzw. Halifax) die Verhandlungen dem englischen Gesandten in den Haag, Sir Blend, übertrugen. London lehnt in Übereinstimmung mit der Auffassung des englischen Gesandten diese Übertragung ab und beauftragt weiterhin den englischen Nachrichtendienst mit dem Befehl, laufend telephonische und telegraphische Unterrichtung zu geben.

Nach Aussage der englischen Nachrichtenoffiziere war die offizielle Ausschaltung des englischen Gesandten als Vertreter bei dem neutralen Holland eine diplomatische Vorsichtsmaßnahme zur Wahrung des Gesichts nach auszuweisen.

Zur reibungslosen Durchführung dieser wichtigen Umsturzverhandlungen (in der Note des englischen Auszenamtes als "Friedensverhandlungen" angegeben) sucht Stevens den General van Dorschoot auf und unterrichtet ihn über den beabsichtigten Umsturzplan.

Van Dorschoot unterrichtet den Chef des Stabes des Oberkommandos der holländischen Land- und Seestreitkräfte, Carstens, und deren Vorgesetzte über die Absichten des englischen Geheimdienstes und beteiligt sich auf Weisung seines Vorgesetzten durch Entsendung des holländischen Generalstabsoffiziers Klop an den Umsturzverhandlungen, wobei er diesem ganz bestimmte Weisungen gab:

1. Alle Kontrollschwierigkeiten im Zusammenhang mit den Umsturzverhandlungen zu beseitigen.

2. den persönlichen Schutz der englischen Nachrichtenoffiziere zu garantieren und

3. seine Vorgesetzten laufend über den Stand des Umsturzplanes zu unterrichten.

Um die Partnerschaft des neutralen Hollands an diesen Umsturzverhandlungen auf Seiten Englands auch den deutschen Mittele Männern gegenüber zu verheimlichen, erhielt der holländische Generalstabsoffizier Klop vom General von Dorschoot den Auftrag, als englischer Offizier aufzutreten und den englischen Decknamen Captain Copper anzunehmen.

Durch Vermittlung und Unterstützung des Klop konnte es zu fünfmaligen Zusammentreffen von Stevens, Best, Copper

(in Wirklichkeit Klop) mit den deutschen Mittele Männern, und zwar am 21. Oktober in Zutphen und Arnheim, am 30. Oktober in Den Haag, am 7. November in Backhus bei Venlo, am 8. November in Backhus bei Venlo, am 9. November in Backhus bei Venlo kommen.

Bei allen Zusammenkünften war Copper/Klop zugegen, beteiligte sich aktiv an den Verhandlungen, beseitigte alle polizeilichen und - soweit holländisches Operations- und Überschwemmungsgebiet gegenüber der deutschen Grenze berührt wurde - auch militärischen Kontrollschwierigkeiten durch persönliches Eingreifen. Copper/Klop erwirkte die Freilassung der vermeintlichen Mittele Männer der deutschen Opposition, als sie zur Feststellung ihrer Identität auf holländischem Boden einmal verhaftet worden waren. Er übergab auch den deutschen Mittele Männern eine mit Copper unterschriebene Bescheinigung, in der alle holländischen Organe ersucht werden, dem Inhaber dieser Bescheinigung die Möglichkeit zu geben, eine Geheimnummer in Den Haag (556 331) anzurufen - die Nummer des englischen Geheimdienstes.

Für die beiden letzten Zusammentreffen hatte Klop/Copper nach seinen eigenen und der Engländer Angaben zur Vorsicht ermahnt und gewarnt eine größere Anzahl holländischer Geheimpolizisten beordert und beim letztenmal sogar die holländischen Militärposten zur Sicherung vorgezogen. Er war es auch, der beim letzten Zusammentreffen in Erkenntnis der unangenehmen Folgen seiner drohenden Verhaftung als erster Feuer gab.

Die Verhandlungsgrundlage bildeten die von der englischen Regierung durch Funkpruch an Best gegebenen und von diesem den deutschen Mittele Männern übergebenen Weisungen. Diese Weisungen basierten sich auf folgenden englischen Vorschlägen:

Beseitigung des Führers, Beseitigung des heutigen deutschen Regimes sowie aller führenden Männer und Ersetzung durch eine England genehme Regierung.

Ferner wurde bei den Besprechungen verlangt: die Aufgabe der derzeitigen deutschen Wirtschaftspolitik und die Rückkehr Deutschlands zum Goldstandard. Wie aus diesen Verhandlungen

hervorging, war das Endziel der britischen Forderungen nicht nur die Rückkehr zum Versailler System, sondern darüber hinausgehend die Auflösung des Reiches und die Bildung eines föderativen Staatensystems. Deutschland sollte auf alle Zeiten ohnmächtig gemacht werden. Die deutschen Mittelsmänner gingen scheinbar auf die Pläne ein, sie behielten sich die Genehmigung der "deutschen Oppositionsführung" vor. Daraufhin wurden sie von den Engländern ersucht, einen hohen Bevollmächtigten beizubringen, der sich mit den englischen Agenten nochmals in Holland treffen sollte.

Nachdem die englischen Agenten diesen Verhandlungsverlauf an die britische Regierung durch ein Telefongespräch des Herrn Stevens nach London im Beisein eines der vermeintlichen deutschen Oppositionsmitglieder berichtet hatten, erklärte der damalige Chef des englischen Nachrichtendienstes, Admiral Sinclair, telephonisch das Einverständnis des englischen Außenministers Lord Halifax mit dem bisherigen Gang der Verhandlungen. Stevens gab nunmehr zur gefahrloseren Aufrechterhaltung des Verkehrs - wie bereits bekannt - ein englisches Sende- und Empfangsgerät und einen Geheimcode, um mit der im Haag stationierten, unter dem belgischen Rufzeichen "On 4", arbeitenden englischen Leitfunkstelle Verbindung zu halten.

In Ausführung des ihnen erteilten Befehls gelang es dem Sicherheitsdienst des Reichsführers SS und der Geheimen Staatspolizei, unter Vortäuschung von Grenz- und Beobachtungsschwierigkeiten die Engländer dreimal in ein als Schaugglerlokal bekanntes Gasthaus nach Venlo zu locken, 10 Meter von der offiziellen Grenze entfernt. Befehlsgemäß arretierten sie hier nach einem Feuergefecht die beiden englischen Nachrichtensoldaten, den schwerverwundeten holländischen Generalstabsoffizier und den holländischen Chauffeur der englischen Nachrichtensoldaten, Lemmens.

In dem festen Glauben, mit einer "deutschen Oppositionsgruppe" Verbindung zu haben, lässt der Vertreter Stevens, in den Haag, Cptn. Hendricks, noch am 16. November 1939 - also sieben Tage nach der Verhaftung von Best und

Stevens - um 12 Uhr 30 mittags der vermeintlichen deutschen Oppositionsgruppe mitteilen, dass "man den Funkpruch der deutschen Oppositionsgruppe vom Tage vorher erhalten habe und nach wie vor bereit sei, auf der in den Aussprachen bis jetzt festgelegten Basis weiter zu verhandeln, dass man jedoch vorher Herrn Minister-präsidenten Daladier befragen müsse, und dass man auf Grund der eingetretenen Umstände beim nächsten Zusammentreffen besondere Vorsicht walten lassen müsse."

Durch die lebendigen Zeugen und Dokumente wird das ergänzt und bestätigt, was bereits vorher über die hochverräterischen Umsturzpläne Englands und Hollands unter Beteiligung Belgiens bekannt war.

5. Besonders erschütternd aber und aufschlussreich über die Pläne Englands mit den "neutralen" Staaten Holland und Belgien ist die wegen ihrer Wichtigkeit wortlich wiedergegebene, in Düsseldorf am Abend des 9. November 1939 aufgenommene Vernehmungsschrift des damals schwer verwundeten holländischen Oberleutnants Klop.

Das durch Klop in seiner Vernehmung gemachte schwerwiegende Geständnis über die enge Zusammenarbeit des kriegführenden England mit dem "neutralen" Holland und Belgien zum Nachteil des Deutschen Reiches, wurde im Wege des Kreuzverhörs Major Stevens und Captain Best vorgehalten, um weitere Einzelheiten über die für Deutschland gefährlichen Zusammenarbeit Englands und Frankreichs mit dem "neutralen" Holland und Belgien zu erlangen.

Diese für die Arbeit der deutschen Agenten und deren verbrecherischen Treiben wichtigen Angaben der britische Nachrichtenoffiziere werden die Grundlage für ein demnächst öffentlich durchzuführendes ordentliches Strafverfahren abgeben, das Aufschluss geben wird über die dunklen Pläne der obskuren, homosexuellen, ja sogar asozialen verbrecherischen Elemente, des sogenannten "Secret Intelligence Service".

Der Reichsminister des Innern (gez.) Frick.	Der Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei. (gez.) Himmler.
---	--

N.B. De nota is letterlijk overgenomen, inclusief foute en ook verschillende schrijfwijzen van namen en adressen.

ENKELE OPMERKINGEN

Deel I. Dit deel van de nota bevat slechts verouderde en gedeeltelijk leugenachtige gegevens. Gedurende de Eerste Wereldoorlog heeft Hoofd G.S. III angstvallig de Nederlandse neutraliteit in acht genomen. Van "bewusster Unterstützung" van Engeland en de Engelse inlichtingendienst is geen sprake geweest. Onjuist is de bewering dat Tinsley in die tijd heeft gewerkt onder de cover van de firma "Uranium Steamship Company". Die firma werd pas opgericht na beëindiging van de oorlog, toen de vertegenwoordiging van de Britse inlichtingendienst in Nederland zogenaamd werd opgeheven.

Het particuliere leven van wijlen Prins Hendrik, onder vermelding dat dit "kostspielige Leben" werd betaald met Engels geld, is er met de haren bijgesleept en niet ter zake dienend.

Deel II. Voor een gedeelte hiervan is het mij niet mogelijk gefundeerd commentaar te geven.

Opmerkelijk is wel, dat hier de naam Dalton niet wordt genoemd, hoewel hij tot 1936 de leiding van het Britse bureau in Nederland heeft uitgeoefend. Ook zijn jarenlange medewerker in Den Haag, Hooper, wordt niet vermeld. Wel daarentegen Stevens, die slechts van 1937/1938 tot november 1939 hier werkzaam was. Diens activiteit in verband met het contact met de z.g. Duitse oppositiekringen paste blijkbaar beter in het relaas van de beweerde Nederlandse ondersteuning van de Engelse dienst.

Toch zou de vermelding van enkele bijzonderheden over Dalton - van Duits standpunt gezien - nuttig hebben kunnen zijn en steun hebben kunnen verlenen aan de bewering in de laatste alinea van de nota over "obskuren, homosexuellen, ja sogar asozialen verbrecherischen Elemente des sogenannten "Secret Intelligence Service".

Dalton's handelingen, die hebben geleid tot zijn zelfmoord in 1936, hadden propagandistisch in het anti-semietische Duitsland zeker een goed gehoor gevonden.

Reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog diende Dalton, Belg van origine, genaturaliseerd Engelsman, als ondergeschikt ambtenaar bij de Britse Passport Control Officer in Nederland. Na 1918 bleef hij in ons land en bracht het geleidelijk aan tot hoofd van het Engelse bureau. Hij werd uitstekend gesalarieerd (f 12.000.- per jaar) en leidde hier een royaal leven. Als Passport Control Officer behoorde het tot zijn taak visa te verlenen, ook aan uit Duitsland naar Nederland gevluchte Joden die naar Palestina wilden gaan. Op een gegeven ogenblik, in 1936, werd die emigratie naar Palestina door de Engelse regering stop gezet en mochten geen visa meer

worden afgegeven. Desondanks is Dalton daarmede toch doorgegaan. Een tijd lang heeft hij, tegen ruime betaling, ge-antidateerde visa aan Joden verstrekt. Toen dit bekend werd heeft hij zich van het leven beroofd. Dit gebeuren is destijds zeer geheim gehouden en het lijkt, door het niet vermelden er van in de nota, alsof de Duitse geheime dienst er onkundig van is gebleven.

Bij de vermelding van de personeelsleden van Stevens wordt met de sub 5 genoemde 'Rinten' bedoeld: A.B.J. Vrinten. Behoudens de onjuiste vermelding dat hij "pensionierter holländischer Polizeibeamter" was, zijn de achter zijn naam opgesomde bijzonderheden waarheidsgetrouw.

Deel III. In het licht van de eerste zin van dit deel, waarin de Engelse dienst wordt verweten, dat zij in Holland poogde "deutsche Verräter anzuwerben", doet het vreemd aan, dat vermelding van de werkzaamheden van Wolfgang Gans Edler Herr zu Putlitz, de homo-sexuele medewerker van de Duitse legatie, die tevens Engels agent was (zie Hoofdstuk X), achterwege is gelaten.

De bewering dat de oud-marine-officier Paul Koster goede verbindingen met Nederlandse weermachtskringen onderhield en zelfs bevriend was met vice-admiraal Fürstner, meen ik te mogen betwijfelen. Dat kan vóór zijn ontslag als officier het geval zijn geweest, maar sinds hij die dienst had verlaten en zich te Parijs had gevestigd werkte hij meer tegen dan samen met de Nederlandse geheime dienst. Over zijn eventuele relaties met Stevens is mij niets bekend.

Volgens het in dit deel gestelde, zou Van Oorschot met de Franse en de Engelse dienst zijn overeen gekomen dat, in geval van arrestaties van voor de Engelse dienst werkzaam zijnde Nederlandse agenten, deze mensen zich steeds moesten bekend maken als medewerkers van de Nederlandse inlichtingendienst en zich op Van Oorschot moesten beroepen.

Dit is een volkomen verdraaiing van de werkelijkheid, mogelijk als gevolg van verklaringen van Stevens gedurende zijn gevangenschap in Duitsland na het 'Venlo incident'.

Bij zijn werk in Nederland maakte Stevens, zonder diens toestemming, gebruik van de naam van Van Oorschot. Bij pogingen tot recrutering van Nederlanders, die niet tot medewerking bereid bleken, werd het aan deze mensen voorgesteld alsof de verlangde bezigheden mede ten nutte waren van de Nederlandse generale staf en werd gezegd dat de Engelse dienst alle onkosten voor zijn rekening nam, omdat Van Oorschot daarvoor geen geld had en dat door de agenten zo veel geld mocht worden besteed als men wilde. Er werd zelfs bij verteld dat men daarover generaal Van Oorschot mocht opbellen. Dit alles

gebeurde zonder enigerlei toestemming van Hoofd G.S. III.

Daarbij sluit geheel aan de weergegeven verklaring van Payne Best: "Stevens arbeitete in Holland so, als ob er Offizier des holländischen Generalstabes gewesen sei".

Van een opdracht van de Nederlandse Minister van Justitie om de aangehouden Duitser Poetsch vrij te laten is niets bekend.

In verband met de in de laatste alinea beweerde bemiddeling van Stevens om Poetsch naar België te verwijderen, is nog te vermelden, dat ik de emigrant Poetsch gedurende zeven weken in bewaring heb gehad in het hoofdbureau van politie te Rotterdam. Mij was toen niet bekend, dat Poetsch ten behoeve van de Engelse dienst werkte. Zoals mij, tijdens een in 1967 gevoerd gesprek met de oud-hoofdcommissaris Mr. L. Einthoven, bleek, was deze wel over dat feit ingelicht door Hoofd C.I. De uitwijzing van Poetsch naar België, waar hij te Antwerpen woonachtig was, en uit welk land hij Nederland was binnengekomen, is op volkomen gelijke wijze behandeld als ten aanzien van andere ongewenste vreemdelingen gebruikelijk was. Nadat ik Poetsch persoonlijk naar het Station Delftse Poort te Rotterdam had gebracht, heb ik hem daar aan een rechercheur van de Rotterdamse Vreemdelingendienst overgegeven, die hem tot aan de Nederlandse/Belgische grens zou begeleiden en hem daar, alleen, over de 'groene' grens zou laten gaan, d.w.z. zonder een grenspost te passeren. Van enig uit de weg ruimen van moeilijkheden met betrekking tot de grensovergang en terugkeer van Poetsch in België door een Engelse instantie is mij niets bekend. Mogelijk heeft men dit wel besproken, doch bij de uitleiding van Poetsch is daarvan, wegens onbekendheid, geen enkel nut ondervonden. Na kennisneming van deze Duitse nota is mij wel duidelijk geworden, waarom ik, na mijn demobilisatie in 1940, bij de S.O. werd ontboden en over het geval Poetsch door hen werd ondervraagd.

Deel IV. De in dit deel gestelde beweringen zijn voor een belangrijk gedeelte afkomstig van de Duitse agent Franz Fischer. Commentaar R&B op lijkt, na lezing van hoofdstuk IX, waarin het 'Venlo incident' werd beschreven, overbodig.

Deel 5 (niet V). Het genoemde verhoor van luitenant Klop was in de ter beschikking staande afschrift-nota niet opgenomen. Het dit 'Vernehmungsschrift' kan slechts bedoeld worden op het proces-verbaal van het z.g. verhoor van Klop door de Staatspolizei te Düsseldorf, dat echter pas 29 dagen na Klop's overlijden werd opgemaakt (zie hoofdstuk IX).

Die "Vernehmungsschrift" lautet als
folgt:

"Staatspolizeileitstelle Düsseldorf

Düsseldorf, den 9.11.1939.

Um 17.50 Uhr wurde der Oberleutnant der holländischen Armee Dirk Klop - ausgewiesen durch den niederländischen Reisepass Nr. D74911, ausgestellt am 3.5.1934 in 's-Gravenhage - im Zimmer der Fahrbereitschaft aufgesucht.

Mit Rücksicht auf die Wichtigkeit seiner während der Fahrt von der Grenze (Niederdorf) bis zur Dienststelle der Staatspolizeileitstelle Düsseldorf gemachten Angaben wird er - trotz seines Zustandes - in Gegenwart eines Arztes zur Sache hier vernommen und sagt folgendes aus:

" Es ist zutreffend, dass ich nicht Engländer bin und auch nicht Copper heisse.

Die bei mir vorgefundenen Ausweise sind mein richtiger niederländischer Reisepass und meine holländischen Militärpapiere.

Ich bin der Oberleutnant Dirk Klop im holländischen Generalstab.

Ich habe an den Besprechungen, die die mit mir festgenommenen Engländer mit deutschen Offizieren führten, teilgenommen. Ich bin persönlich kein Feind der Deutschen, ich habe selbst Verwandte in Deutschland, ich habe aus dienstlichen Gründen die Besprechungen mit wahrgenommen und habe ausschliesslich auf höheren Befehl gehandelt.

Ich habe von den Umsturzplänen der deutschen Offiziere auf grund meiner laufenden Teilnahme an den Besprechungen genaues Kenntnis gehabt und hatte hierüber befehlsgemäss laufend Bericht zu erstatten.

Ich weiss davon, dass meine näheren Vorgesetzten die Durchführbarkeit dieser Umsturzpläne zwar auch, wie ich, skeptisch betrachteten, jedoch offenbar im Interesse der Vereinbarungen und Verhandlungen des holländischen Generalstabs mit dem englischen Generalstab immer weitertrieben.

Wenn ich öfters danach gefragt werde, ob solche Besprechungen stattgefunden haben, so kann ich hierzu aus meiner Kenntnis nur sagen, dass dies der Fall gewesen ist,

und zwar weisz ich es, da ich selbst als Offizier des holländischen Nachrichtendienstes Begleitoffizier bei einer Generalstabsbesprechung zwischen England und Belgien in Brüssel war. Auf die Frage, ob dann die Generalstabsbesprechungen Hollands und Englands zeitlich vorher lagen, musz ich mit "ja" antworten.

Auf die Frage nach dem Inhalt der Besprechungen kann ich keine Auskunft geben, da ich an ihnen nicht unmittelbar teilgenommen habe."

(Vermerk: Klop bittet, die Vernehmung abubrechen, da er wegen momentaner körperlicher Schwäche nicht mehr folgen könne. Der im Zimmer befindliche Arzt unterstützt diese Bitte).

Laut diktiert, genehmigt und unterschrieben:

(gez.) D. KLOP

g.w.o.

(gez.) Dr. HASSELBACHER.

Vermerk:

Auf Anordnung des Arztes wurde Oberleutnant Klop um 18.25 Uhr in das Städt. evang. Krankenhaus in Düsseldorf eingeliefert.

Behandelnder Arzt: Chefarzt Dr. Berends.

(gez.) Dr. HASSELBACHER.

Vermerk:

Wegen der Wichtigkeit seiner Aussage habe ich beim Chefarzt Dr. Berends eine Fortsetzung der Vernehmung nach der ersten chirurgischen Behandlung gefordert. Diese konnte jedoch nicht mehr stattfinden, da Dr. Berends um 19.40 Uhr mitteilte, dass Oberleutnant Klop nach langer Bewusstlosigkeit um 19.35 Uhr, ohne das Bewusstsein wiedererlangt zu haben, trotz sofort getätigter chirurgischer Hilfemasnahmen, verschieden sei.

(gez.) Dr. HASSELBACHER.

HOOFDSTUK XIII

CENTRALE INLICHTINGENDIENST LONDEN

OPRICHTING

Bij aankomst in Engeland op of omstreeks 14 mei 1940 stond de Regering voor de taak een inlichtingendienst in het leven te roepen.

Het zou een dienst moeten worden die geheel opnieuw zou moeten beginnen, want er kon niet worden beschikt over enigerlei gegeven uit het moederland.

Vóór 1940 had G.S. III nl. generlei voorbereiding getroffen om het inlichtingenwerk te kunnen voortzetten in het geval van een noodzakelijk geworden uitwijken naar het buitenland. Wel had de Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht, Jhr. Mr. L.H.N. Bosch ridder Van Rosenthal, in 1939 met Van Doraschot de noodzakelijkheid besproken, dat tijdig maatregelen dienden te worden genomen, die het mogelijk zouden maken het inlichtingenwerk, ook na een eventuele bezetting door de Duitsers, voort te zetten. Om onbekende redenen heeft deze bespreking niet geleid tot het treffen van dergelijke voorzorgsmaatregelen. Van Doraschot wist zich dit gesprek na 1945 niet meer te herinneren.

Volkomen tegengesteld aan de situatie van 1919, toen geen enkel departement de verantwoordelijkheid voor een landelijke inlichtingen- en veiligheidsdienst wenste te dragen, waren er nu niet minder dan drie ministeries die daarop aanspraak maakten. De aan de oprichting voorafgegane ministeriele besprekingen zijn diensengevolge dan ook niet vlot verlopen en aan de nodige meningsverschillen heeft het niet ontbroken. Daaraan is het te wijten, dat het Koninklijk Besluit waarbij de dienst werd ingesteld, pas op 19 juli 1940 kon worden gedateerd. De weerklank van de uiteenlopende opvattingen is daarin terug te vinden en het besluit is duidelijk een compromis tussen de van verschillende zijden naar voren gebrachte eisen.

Ondanks de aan de nieuwe dienst gegeven naam 'Centrale Inlichtingendienst' (C.I.D.), werd het inlichtingenwerk gespreid over niet minder dan drie departementen, t.w. Buitenlandse Zaken, Defensie en Justitie, die elk een eigen inlichtingendienst kregen. De leiding en de controle daarover werden in één hand gelegd en opgedragen aan het 'Hoofd C.I.D.', ressorterend onder de Minister van Justitie.

Opmerkelijk is, dat ondanks de zeer bijzondere omstandigheden van dit tijdsbestek, de oprichting van de dienst en de aanwijzing van het hoofd daarvan, door slechts drie ministers is

behandeld en niet aan het beraad van de ministerraad onderworpen is geweest.

De plaats van vestiging van de dienst zou zijn de plaats waar de regering was gevestigd.

LEIDING

Van de vóór 1940 bij G.S. III werkzame officieren waren toen in Engeland aanwezig:

J.W. van Oorschot, tot aan het Venlo-incident (9 november 1939) Hoofd G.S. III,
J.G.M. van de Plassche, Hoofd G.S. III A,
C.M. Olifiers, G.S. III A.

Maar geen hunner kon de algemene inateming van de betrokken ministers verwerven om met de leiding te worden belast. Alleen minister Dijkxhoorn (Defensie) wilde hen wel voor te werk stelling bij de nieuwe dienst in aanmerking doen komen. Van Oorschot werd als te oud beoordeeld om hem in zijn oude functie van hoofd van de dienst te herstellen. Bovendien was men van mening, dat hij door het Venlo-incident daarvoor te nadelig was belast. Van de Plassche en Olifiers werden niet geschikt geacht om de leiding van de nieuwe dienst aan hen toe te vertrouwen.

De aanwijzing van een buitenstaander, F. van 't Sant, voor deze functie, bracht nieuwe moeilijkheden. De inzichten van de drie ministers over deze figuur liepen sterk uiteen. Minister Dijkxhoorn was zelfs sterk tegen zijn benoeming gekant. Niettemin werd Van 't Sant in het reeds genoemde K.B. aangewezen als hoofd van de nieuwe Centrale Inlichtingendienst. Hij kreeg daartoe een aanstelling bij het Departement van Justitie, in de rang van raadadviseur, welke rang - in de militaire situatie van die tijd - in het K.B. nadrukkelijk gelijk werd gesteld met die van generaal-majoor.

TAAK

De taak van de C.I.D. zou bestaan uit:

"verkrijging, verzameling en aanwending van inlichtingen, welke hetzij voor de defensie, hetzij voor de handhaving van de inwendige rust en veiligheid in het Koninkrijk, hetzij voor de buitenlandse verhoudingen, van belang kunnen zijn".

Voor een niet onbelangrijk deel zouden die inlichtingen betrekking moeten hebben op de situatie in het bezette gebied. Voor de verkrijging er van was het noodzakelijk, dat agenten daarheen werden uitgezonden. Daartoe diende te worden

samengewerkt met de Secret Intelligence Service (S.I.S.), de oorlogsformatie van M.I. 5, voor het verkrijgen van inlichtingen, staande naast de Special Operation Executive (S.O.E.), belast met het organiseren van het verzet en het plegen van sabotage in het bezette gebied. De sectie 'Nederland' van S.I.S. stond in de tweede helft van 1940 onder bevel van de Engelsen Hooper, die vóór 1940 enige tijd in Nederland bij de Engelse dienst (paspoortenbureau) had gewerkt en zeer waarschijnlijk Van 't Sant in die tijd reeds heeft gekend. In december 1940 werd Hooper opgevolgd door de Engelse colonel Rabagliatti.

Het vervoer van de agenten naar Nederland en de verbinding met hen na hun aankomst aldaar, werden verzorgd door S.I.S. De C.I.D. verstrekte Nederlandse contact-adressen en was op de hoogte van de door S.I.S. verstrekte opdrachten. Van de door de agenten in het bezette gebied verzonden telegrammen werd de inhoud door S.I.S. aan de C.I.D. gemeld. De C.I.D. fungeerde als hulpdienst, een situatie waarmee Hoofd C.I.D., gezien de oorlogsomstandigheden, kon instemmen.

Een ander deel van de C.I.D.-werkzaamheden had betrekking op de veiligheid. Toezicht moest worden gehouden, dat geen politiek onbetrouwbare Nederlanders zich vrij in Engeland konden ophouden. Bij ontdekking van verdachte Nederlanders werd daarvan bericht gezonden aan M.I. 5, dat de nodige maatregelen kon nemen (internering).

VAN 'T SANT ONTHEVEN VAN DE LEIDING

Onder Van 't Sant telde de C.I.D. tien man personeel. Wantrouwen, verdachtmakingen en roddel hebben er toe geleid, dat aan het Hoofd, op diens eigen verzoek, op 14 augustus 1941 ontslag werd verleend. Minister van Justitie Gerbrandy was over zijn werk bijzonder tevreden, maar kon hem niet langer handhaven.

(Voor het Koninklijk Besluit waarbij dit ontslag werd verleend: zie blz. 385)

In die periode was van enige co-ördinatie van het werk van de C.I.D. en de andere departementale inlichtingendiensten niets terecht gekomen. De samenwerking liet alles te wensen over, hoewel in het K.B. van 19 juli 1940 nadrukkelijk was voorgeschreven, dat de departementale inlichtingendiensten verplicht waren alle nodige en gewenste voorlichting aan de centrale dienst te verlenen.

BENOEMING TIJDELIJK C.I.D.-HOOFD

Eveneens bij Koninklijk Besluit van 14 augustus 1941 werd Mr. R.P.J. Derksema aangewezen als tijdelijk hoofd.

Naast de drie reeds bij het inlichtingenwerk betrokken ministeries werd nog een vierde daarbij ingeschakeld, nl. dat van Binnenlandse Zaken, welk ministerie tegelijkertijd, tijdelijk, de verantwoording voor de dienst kreeg overgedragen van dat van Justitie.

In die periode omvatte de dienst vijftien man personeel

Derksema en Rabagliatti konden niet met elkaar overweg. In afwijking van de door Van 't Sant gevolgde werkwijze, wenste Derksema meer invloed te hebben met betrekking tot het uitzenden van agenten naar Nederland. Rabagliatti kwam hieraan niet tegemoet. Het resultaat was, dat onder Derksema's bewind geen agenten werden uitgezonden.

Een groot deel van het inlichtingenwerk werd in die periode verricht door een groep onder leiding van de naar Engeland overgestoken Mr. S.E. Hazelhoff Roelfzema, welke groep een transport-organisatie had opgebouwd voor het onderhouden van verbindingen met Nederland (over zee).

Hazelhoff Roelfzema wist wel met Rabagliatti samen te werken. Derksema werd in die samenwerking niet gekend en verkeerde in een moeilijke positie, doordat Minister-president Gerbrandy daarvan wel op de hoogte was en sterke steun gaf aan de gecombineerde werkzaamheden. Gerbrandy lichtte wel minister Van Boeyen van Binnenlandse Zaken in. Ook Van 't Sant was van deze werkzaamheden op de hoogte. Mede hieraan is het te wijten, dat Derksema's pogingen meer invloed op de agenten-uitzending te krijgen, moesten mislukken.

Een voorstel van Derksema tot uitzending van de agent , ter verkrijging van politieke inlichtingen, werd door de Engelsen afgewezen, omdat zij voor politiek geen interesse hadden en de uitzending niet van militair belang werd geacht.

Derksema bereidde wel uitzending van agenten voor door opleiding van adspirant-agenten, maar ten aanzien van geen enkele hunner is het tot uitzending gekomen.

De Parlementaire Enquête Commissie beoordeelde het werk van de C.I.D. in de periode Derksema als zeer matig en achtte Derksema niet de geschikte man ter vervulling van de hem toegewezen functie. Zo werden bijv. in het gebouw

van de C.I.D. de meest essentiële veiligheidsmaatregelen - in die tijd ! - niet in acht genomen. Met diverse functionarissen, Nederlandse zowel als Engelse, kon hij niet goed opschieten. Onder zijn leiding heeft de C.I.D. op het gebied van het uitzenden van agenten volkomen gefaald.

BENOEMING M.R. DE BRUIJNE

Bij Koninklijk Besluit van 5 februari 1942 werd Derksma ontheven en de kolonel der mariniers M.R. de Bruijne benoemd als tijdelijk hoofd, dit tegen de zin van laatstgenoemde ("ik ben een militair en geen man voor het inlichtingenwerk").

Tagelijkertijd werd de dienst, maar weer eens, tijdelijk, overgebracht naar een ander departement, dat van Marine.

De beoordeling voor eventueel vereiste internering van Nederlanders bleef, na die overheveling, een aangelegenheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Het Hoofd kon voorstellen daartoe inzenden.

Einde 1941 was De Bruijne uit Nederlands Indië terug geroepen om in Engeland te gaan fungeren als hoofd van het Bureau Voorbereiding Terugkeer (B.V.T.). Daaronder viel zowel het militaire als het politieke aspect. Voor het nemen van de juiste beslissingen was het noodzakelijk, dat het bureau kennis kreeg van alle berichten uit bezet Nederland. Voor een goed functioneren van zijn dienst achtte De Bruijne een reorganisatie van het inlichtingenwerk dringend gewenst. Bij gebrek aan geschikte figuren werd hij toen zelf tijdelijk belast met de leiding van de C.I.D.

(Voor het Koninklijk Besluit van 5 februari 1942: zie blz. 386)

Het Bureau Voorbereiding Terugkeer werd vervangen door het op 1 juli 1942 opgerichte Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (M.V.T.), eveneens onder leiding van De Bruijne, met als taak, o.m.: het verzamelen van militaire en politieke inlichtingen betreffende het bezette moederland. Als gevolg daarvan ontstond binnen het M.V.T. de Militaire Inlichtingendienst (M.I.D.). De taak van de M.I.D. is nergens omschreven; de naam is in de wandeling ontstaan. Het werk beperkte zich tot het verzamelen en verwerken van inlichtingen die te Londen binnenkwamen. Met uitzending van agenten heeft de M.I.D. zich niet bezig gehouden. H. Lieftinck, kapitein der mariniers, en waren
bij de M.I.D. werkzaam.

De Bruijne had, als tijdelijk hoofd van de gehele dienst, in het bijzonder bemoeienis met

de uitzending van agenten voor het onderhouden van verbinding met het bezette gebied. De dagelijkse leiding van de C.I.D. werd opgedragen aan de kapitein H. Liefstinck.

Begin 1944 werd het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer opgeheven en het Bureau Bijzondere Opdrachten (B.B.O.) opgericht, dat onder leiding kwam van generaal Van Oorschot.

BEVEILIGING

Derksema had sindsdien uitsluitend bemoeienis met het veiligheidswerk (voorstellen tot internering binnen het Verenigd Koninkrijk). Deze veiligheidssectie kwam op 1 juli 1942 als een geheel zelfstandige dienst onder Justitie en kreeg toen de naam "Politie Buitendienst".

De sectie was, evenals de latere Politie Buitendienst, verdeeld in vier afdelingen, t.w.:

afdeling Buitenland (testen van de betrouwbaarheid van te Londen aangekomen Engelandvaarders; stond aanvankelijk onder leiding van Derksema. Toen luitenant-kolonel G. Pinto in oktober 1942 van M.I. 5 overging naar de Politie Buitendienst nam hij voor het grootste deel het werk van Derksema over);

afdeling Nederland (ondervraging van Engelandvaarders, ter verkrijging van inzicht in de politieke betrouwbaarheid van personen in Nederland. Copiën van de ondervragings-rapporten werden aan het Bureau Inlichtingen (zie hoofdstuk XIV) gezonden. De afdeling stond onder leiding van de luitenant ter zee 2e klasse A. Wolters, de latere hoofdcommissaris van politie te Rotterdam);

afdeling Scheepvaart (onderzoek naar de betrouwbaarheid van de Nederlandse koopvaardij-zeelieden; stond onder leiding van A.J.J. Vrinten);

afdeling (niet nader benoemd) (belast met de zorg voor de in Engeland geïnterneerde Nederlanders. :

GEMIS AAN SAMENWERKING

Het samenspel van die tijd tussen de C.I.D., de S.I.S. en de groep Hazelhoff Roelfzema (practisch zelfstandig werkend, maar in feite ressorterend onder het hoofd C.I.D.) geschiedde in een zeer onverkwikkelijke sfeer, onder onduidelijke gezagsverhoudingen en - van de kant van De Bruijne - met weinig gevoel voor security. Daarbij kwam nog dat Van 't Sant nog steeds optrad als figuur achter de schermen, nog steeds in goede verstandhouding met de Engelse tegenspeler van De Bruijne, de colonel Rabagliatti.

Op 20 april 1942 werd door De Bruijne aan Hazelhoff Roelfzema schriftelijk zijn ontslag uit de C.I.D. aangezegd, zulke na een scherpe correspondentie tussen De Bruijne en Rabagliatti.

De uiteenlopende inzichten van de twee laatstgenoemden en de steeds durende moeilijkheden bij de samenwerking, leidden er toe, dat De Bruijne op 8 mei 1942 ontheffing vroeg uit zijn functie 'tijdelijk Hoofd C.I.D.', hetgeen hem einde mei 1942 werd verleend.

Na het aan zijn groep verleende ontslag werkte Hazelhoff Roelfzema toch verder met Rabagliatti, totdat in september 1942 het Ministerie voor Algemene Oorlogvoering, op grond van een aantal feiten, daaraan een einde maakte, waarna de groep uiteen viel.

INTERIM-PERIODE

Na de ontheffing van De Bruijne was de positie van de C.I.D. zwevende. De dienst werd niet opgeheven, maar bezat gedurende enige tijd geen hoofd. De waarneming van de leiding werd in die tussentijd opgedragen aan de heren Lovink en Warners, respectievelijk secretaris-generaal en raadgever bij het Ministerie voor Algemene Oorlogvoering. Op last van Minister-president Gerbrandy werd toen zo weinig mogelijk gedaan, totdat de inlichtingendienst zou zijn gereorganiseerd. De opdracht van Gerbrandy luidde: zorgen dat er geen ongelukken gebeuren en veiligheids-halve slechts het strikt noodzakelijke doen. Uitzending van agenten door de C.I.D. vond niet meer plaats. De dienst had, in feite, opgehouden te bestaan.

KONINKLIJK BESLUIT VAN 19 JULI 1940 HOUDENDE OP-
RICHTING VAN DE CENTRALE INLICHTINGENDIENST

WIJ, WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje Nassau, enz., enz., enz.:

Overwegende, dat het gewenscht is in de huidige omstandigheden centrale leiding te geven over de verkrijging, verzameling en aanwending van inlichtingen, welke hetzij voor de defensie, hetzij voor de handhaving van de inwendige rust en veiligheid in het Koninkrijk, hetzij voor de buitenlandsche verhoudingen, van belang kunnen zijn;

Gelet op de voordracht van Onze Ministers van Justitie, Defensie en Buitenlandsche Zaken;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Er is een Centrale inlichtingsdienst voorlopig ter plaatse, waar de Nederlandsche Regeering tijdelijk is gevestigd.

Artikel 2

Aan het hoofd van den in het vorig artikel bedoelden dienst staat, in de functie van raadadviseur bij het Departement van Justitie, F. van 't Sant, die - naar de verhoudingen in het leger - in rang gelijk staat met een Generaal-Majoor.

Artikel 3

Het hoofd van den Centralen Inlichtingsdienst heeft de leiding van en de contrôle over hetgeen door de inlichtingsdiensten van de Ministeries van Buitenlandsche Zaken, Defensie en Justitie wordt verricht en verzameld. Genoemde diensten zijn verplicht hem alle noodige en gewenschte voorlichting en medewerking te verlenen.

Artikel 4

Het meergenoemde hoofd is verantwoording schuldig aan den Minister van Justitie, houdt deze van alle belangrijke bevinden op de hoogte en licht ook de Ministeries van Buitenlandsche Zaken en Defensie, ieder voorzooveel voor hen bepaaldelijk van belang, zoo nauwgezet mogelijk in.

Artikel 5

Het personeel van den in Artikel 1, genoemden dienst wordt op voordracht van het hoofd van den dienst door den Minister van Justitie benoemd, geschorst en ontslagen.

Onze Ministers van Justitie, van Defensie en Buitenlandsche Zaken zijn belast met de uitvoering van dit besluit.

Londen, 19 Juli 1940.

KONINKLIJK BESLUIT VAN 14 AUGUSTUS 1941 HOUDENDE
HET ONTSLAG VAN DE HEER VAN 'T SANT ALS HOOFD EN
DE BENOEMING VAN MR. R.P.J. DERKSEMA TOT TIJDE-
LIJK HOOFD VAN DE C.I.D.

WIJ, WILHELMINA, bij de Gratie Gods, Koningin der
Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz.,
enz., enz.

Gelet op de voordracht van Onze Ministers van
Justitie, van Defensie, van Buitenlandsche Zaken
en van Binnenlandsche Zaken van 6 Augustus 1941,
no. 2086/G 31;

Gelet op Ons besluit van 19 Juli 1940, no. 1;

Hebben goedgevonden en verstaan:

a. F. van 't Sant op diens verzoek sêrvol te ont-
heffen uit zijn functie van hoofd van den Centra-
len Inlichtingsdienst, onder dankbetuiging voor
de gewichtige diensten in deze functie aan den
Staat bewezen;

b. artikel 2 van Ons besluit van 19 Juli 1940,
no. 1, in dien zin te wijzigen, dat de aanwijzing
van F. van 't Sant als hoofd van den onder a ge-
noemden dienst komt te vervallen en aan te wijzen
als tijdelijk hoofd van dien dienst Mr. R.P.J.
Derksema, werkzaam bij dien dienst;

c. in artikel 4 van Ons voornoemd besluit de
woorden "Minister van Justitie" vervangen door de
woorden "Minister van Binnenlandsche Zaken";

d. aan artikel 4, bedoeld onder c, wordt een
tweede lid toegevoegd, luidende: "De Centrale in-
lichtingsdienst ressorteert tijdelijk onder het
Departement van Binnenlandsche Zaken, doch licht
den Minister van Justitie desverlangd omtrent
alle aangelegenheden zoo omvangrijk mogelijk in";

e. in artikel 5 van Ons voornoemd besluit wordt
in plaats van "door den Minister van Justitie"
gelezen "Tijdelijk door den Minister van Binnen-
landsche Zaken".

Onze Ministers van Justitie, van Defensie, van
Buitenlandsche Zaken en van Binnenlandsche Zaken
zijn, ieder voor wat hem betreft, belast met de
uitvoering van dit besluit.

Londen, 14 Augustus 1941

KONINKLIJK BESLUIT VAN 5 FEBRUARI 1942 HOUDENDE
HET ONTSLAG VAN MR. R.P.J. DERKSEMA EN DE BENOE-
MING VAN KOLONEL M.R. DE BRUIJNE ALS TIJDELIJK
HOOFD VAN DE C.I.D.

WIJ, WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van Onze Ministers van Marine, Justitie, Binnenlandsche Zaken a.i., Buitenlandsche Zaken a.i. en Oorlog a.i.

Gelet op Onze besluiten van 19 Juli 1940 No. 1 en 14 Augustus 1941 No. 2;

Hebben goedgevonden en verstaan:

I. a. met ingang van den datum van dit besluit Mr. R.P.J. Derksema eervol te ontheffen als tijdelijk hoofd van den Centralen Inlichtingendienst;

b. met ingang van den datum van dit besluit aan te wijzen als tijdelijk hoofd van den Centralen Inlichtingendienst den kolonel der mariniers M.R. de Bruijne
hoofd van het Bureau voorbereiding van de terugkeer naar Nederland en het herstel van het wetmatig gezag aldaar.

II. Ons besluit van 19 Juli 1940 No. 1 zooals dit is gewijzigd bij besluit van 14 Augustus 1941 No. 2 nader te wijzigen als hierna aangegeven.

In artikel 1 wordt na het einde opgenomen:
"Deze dienst ressorteert onder het departement van Marine".

Artikel 4 wordt vervangen door

Artikel 4

Het meergenoemde Hoofd is verantwoording schuldig aan den Minister van Marine en houdt dezen van alle belangrijke bevindingen op de hoogte. Voorstellen tot interneering binnen het Vereenigd Koninkrijk worden door hem voorgelegd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Hij licht voorts de Ministers van Justitie en Binnenlandsche Zaken desverlangd zoo omvangrijk mogelijk in.

In artikel 5 wordt de Minister van Binnenlandsche Zaken vervangen door den Minister van Marine.

Onze Ministers van Marine, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken a.i., van Buitenlandsche Zaken a.i., en van Oorlog a.i. zijn ieder voor wat hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit

Londen, 5 Februari 1942.

HOOFDSTUK XIV

BUREAU INLICHTINGEN (B.I.)

OPRICHTING

Gedurende de maanden juli, augustus en september 1942 pleegde raadadviseur Warners overleg met de Engelsen over de opzet van een nieuwe organisatie van de Nederlandse inlichtingendienst.

In beginsel werd besloten het inlichtingenwerk te scheiden van de speciale operaties, behorend tot het zuiver militaire apparaat (zoals sabotage, verzetswerk en invasie-voorbereiding).

Bij deze beslissing speelde mede een rol, dat de Engelse organisatie waarmede moest worden samengewerkt, volgens hetzelfde principe was opgezet. Van het aanvankelijke voornemen: "volledige centralisatie van alle inlichtingendiensten onder éénhoofdige leiding" werd dus afgezien. Bij deze organisatie-vorm zou S.I.S., dat sedert de feitelijke opheffing van de C.I.D. in mei 1942, praktisch was uitgevallen (het M.V.T. werkte samen met S.O.E.) weer ingeschakeld kunnen worden.

Besloten werd een "Bureau Inlichtingen" (B.I.) op te richten, dat zich uitsluitend zou bezig houden met het verzamelen van inlichtingen uit Nederland, naast het M.V.T., dat zich bleef bezig houden met het verzet in het bezette gebied.

Bij Koninklijk Besluit van 28 november 1942 kwam het Bureau Inlichtingen officieel tot stand. Het ressorteerde onder de Minister van Oorlog.

(Voor de tekst van het K.B.: zie blz. 400 - 402)

Het besluit demonstreert op overtuigende wijze, dat uit de minder succesvol gebleken werkwijze van de C.I.D. de nodige lessen waren getrokken. Van inlichtingendiensten bij andere departementen wordt niet meer gerept. Tevens blijkt uit de gepreciseerde omschrijving van de taak, dat men - op grond van praktisch opgedane ervaring - een veel beter inzicht had verkregen in de verschillende gebieden waarover gegevens benodigd waren en de aard van de inlichtingen waaraan behoefte bestond.

LEIDING

Warners, in de voorafgegane maanden gedoodverfd als hoofd van de nieuw te vormen inlichtingendienst, werd door de Minister-president toch minder geschikt geoordeeld voor die

functie, op grond van het feit dat hij, na zijn langdurig verblijf in Nederlands Indië, "Nederland niet voldoende kende".

Eveneens bij Koninklijk Besluit van 28 november 1942 werd majoor H.G. Broekman aangewezen de dienst te leiden. (zie blz. 403)

Broekman is slechts korte tijd Hoofd B.I. geweest. Nadat hij in het begin van 1943 ernstig ziek was geworden, is - op voorstel van de Minister van Oorlog d.d. 16 juli 1943 - Dr. J.M. Somer, vóór-oorlogs medewerker van G.S. III A, die in januari 1943 uit bezet Nederland in Londen was aangekomen, met de leiding van het bureau belast geworden.

MINISTERIEEL ADVISEUR VOOR B.I.-AANGELEGENHEDEN

Na zijn herstel werd Broekman toegevoegd aan de Minister van Oorlog, als diens persoonlijk adviseur voor de behandeling van B.I.-aangelegenheden en voor de verzorging van het contact tussen het departement en de dienst.

De brief waarin de Minister van Oorlog op 5 oktober 1943 Broekman daarvan mededeling deed en waarin tevens in hoofdlijnen zijn taak was vastgelegd, luidt als volgt:

" In verband met Uw werkzaamstelling bij het Departement van Oorlog acht ik het gewenst U de volgende aanwijzingen te geven betreffende Uw nieuwe functie en de in verband daarmee door U te verrichten werkzaamheid.

U zult optreden als persoonlijk adviseur van den Minister van Oorlog en in alle aangelegenheden betreffende den inlichtingendienst. Als zodanig staat U rechtstreeks onder de bevelen van den Minister.

U neemt kennis van alle bij het Departement inkomende stukken, welke op den inlichtingendienst betrekking hebben en brengt deze, c.q. voorzien van toelichtingen, voor zooveel noodig ter kennis van den Minister en van den waarnemend secretaris-generaal.

Voor zoover deze stukken zuiver en alleen den inlichtingendienst betreffen en niet door één der afdelingen behoeven te worden behandeld, bent U belast met de afdoening en opberging van die stukken c.q. met het ter zake namens den Minister geven van de noodige aanwijzingen aan het Hoofd van het Bureau Inlichtingen.

Betreffende de stukken welke niet

zuiver en alleen den inlichtingen-dienst betreffen en welke door één der afdelingen van het Departement moeten worden afgedaan, geeft U zoo noodig aan het betrokken afdelingshoofd de noodige toelichtingen en informaties.

Volgens door den Minister telkenmale te geven aanwijzingen wordt in voorkomend geval het overleg te plegen tusschen den Minister van Oorlog en den Adviseur, bedoeld in artikel 3 van de Instructie voor het Hoofd van het Bureau Inlichtingen, door U namens den Minister gevoerd.

U houdt zich voorts namens den Minister van Oorlog op de hoogte van den gang van zaken bij het Bureau Inlichtingen en doet aan den Minister voorstellen welke U noodig voorkomen.

Uit het voorgaande volgt, dat het niet mijn bedoeling is, dat U zult optreden als hoofd van een bij het Departement van Oorlog te vormen "Afdeling inlichtingen", waardoor verwarring zou ontstaan."

Afschriften van deze brief werden ter kennisneming gezonden aan Jhr. H

Jhr. H was secretaris van het Ministerie voor Algemene Oorlogvoering en tevens adviseur van de ministers voor Algemene Oorlogvoering en van Oorlog. Alle geheime berichten, bestemd voor het bezette Nederlandse gebied, moesten hem ter beoordeling worden voorgelegd. Pas na overleg met de beide genoemde ministers werden zij door hem goedgekeurd.

INSTRUCTIE HOOFD B.I.

Enkele weken na zijn benoeming tot Hoofd B.I. stelde de Minister van Oorlog een instructie, gedateerd 5 augustus 1943, voor Somer vast.

Deze luidt als volgt:

"De Minister van Oorlog,
Gelet op art. 3, lid 2, van het Koninklijk Besluit dd. 28 November 1942, nr. 1;
Heeft vastgesteld de navolgende instructie voor het Hoofd van het Bureau Inlichtingen.

Art. 1. Het Hoofd van het Bureau Inlichtingen draagt zorg voor het in ontvangst nemen van alle geheime berichten, afkomstig uit het bezette gebied in Europa.

Voor zooverre de ingekomen berichten van belang zijn uit militair oogpunt, geeft hij deze ten spoedigste door aan het Hoofd van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer.

Art. 2. Indien deze berichten rechtstreeks gericht zijn tot de Koningin, zendt hij deze onverwijld door, door tussenkomst van den Minister van Oorlog.

Van alle andere ingekomen berichten, behalve van die bedoeld in art. 1, lid 4, van het voormelde Koninklijk Besluit en van die, welke den inwendigen dienst betreffen, zendt hij onverwijld een afschrift aan den Minister voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk en aan den Minister van Oorlog.

Art. 3. Het Hoofd van den Inlichtingendienst draagt zorg voor het uitzenden van alle geheime berichten bestemd voor het bezette gebied in Europa, zulke - voor zooverre zij niet den inwendigen dienst betreffen - na goedkeuring van de in artikel 2 genoemde Ministers of den door hen aan te wijzen Adviseur.

Hij is verplicht van alle ingekomen berichten inzage te verstrekken aan vorenbedoelden adviseur.

Art. 4. Met inachtneming van het bepaalde in art. 1, lid 3, van voormeld Koninklijk Besluit, worden alle aangelegenheden, den inwendigen dienst betreffende, uitsluitend door of namens het Hoofd van het Bureau Inlichtingen behandeld."

TAAK

In het Koninklijk Besluit van 28 november 1942 werd de taak van het Bureau Inlichtingen als volgt omschreven:

- "a. het inwinnen, verzamelen en doorgeven van alle inlichtingen op politiek en economisch terrein, verband houdende met den huidige toestand en de voorbereiding van den terugkeer van de Regeering of het door of namens de Regeering uitgeoefende gezag;
- b. het verleenen van medewerking tot het inwinnen van inlichtingen op militair terrein verband houdend met huidige en toekomstige acties in de bezette gebieden of acties daarmede samenhangende, zulke op aanwijzing van

en in overleg met het hoofd van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer;

c. het bevorderen van de evacuatie van krijgsgevangenen, dienstplichtigen en militaire vrijwilligers, voorzover deze niet geregeld wordt door den diplomatieken dienst en de organisatie van het Rode Kruis;

d. het organiseren en leiden van de uitzending van personen voor het uitvoeren van bijzondere opdrachten, of voor het overbrengen van berichten aan personen, lichamen e.d. in het bezette gebied."

WERKWIJZE

Doordat de nog in Nederland opererende agenten voor het M.V.T. werkten, stond het B.I., bij de oprichting, geen enkele agent ter beschikking in Nederland, die nog in verbinding stond met Londen.

Broekman is toen met de Engelsen (S.I.S.) tot een goede regeling gekomen voor het uitzenden van agenten. Het B.I. kreeg daarin, in tegenstelling tot voorheen, een behoorlijke medezeggenschap. Nieuwe agenten werden door B.I. gerecruteerd en door de Engelsen

beoordeeld.

De opleiding werd door de Engelsen gegeven, omdat B.I. daarvoor geen mensen had. De agenten werden in de Londense voorstad Dulwich gehuisvest in één pand ["Huize Anna"], waarin (later) ook een B.I.-officier (o.a. Gerbrands) woonde, die dus dagelijks met hen in contact was. De laatste dagen voor hun vertrek werden zij te Londen tot in details geïnstrueerd door B.I.-officiëren.

Over de opdrachten aan de agenten pleegde het B.I. zonedig vooraf overleg met de Engelsen. Alleen de code bleef, om veiligheidsredenen, een Engels geheim. Het B.I. ontving dus altijd gedecodeerde telegrammen, die echter niet geparafraseerd waren (zoals voorheen wel het geval was). De agenten kregen zowel politieke als militaire opdrachten, de laatste in overleg met de Engelsen. Voor het geven van militaire opdrachten werd de luitenant L. Pot aangewezen.

Het B.I., dat het contact onderhield met de groepen in Nederland, bepaalde naar welke groep een agent zou worden uitgezonden, waar zou worden gedropped en met wie door de agenten contact moest worden opgenomen.

Aangezien het na verloop van enige tijd, toen de dienst tot volle activiteit was gekomen, onmo-

gelijk was de vele berichten welke bij B.I. binnen kwamen bij alle betrokkenen te doen circuleren, werd sedert juli 1943 door B.I. een maandoverzicht samengesteld, met uittreksels van de voornaamste verkregen inlichtingen uit bezet gebied. Aanvankelijk zouden deze overzichten niet steeds objectief zijn geweest, maar geleidelijk zijn zij in dit opzicht beter en ook evenwichtiger geworden, zodat een juist beeld werd gegeven over de stromingen op politiek, maatschappelijk en economisch terrein.

Vanaf de dag van oprichting tot de bevrijdingsdag zijn door het B.I. 43 agenten uitgezonden. Twee er van verongelukt op hun tocht naar Nederland, vijftien stierven in vurgevechten met de Duitsers en in concentratiekampen of door fusilering na arrestatie. Een enkele B.I.-agent is direct bij de parachutering in handen van de Duitsers gevallen.

Eensdeels hebben de gedropten inlichtingengroepen georganiseerd, anderdeels, voornamelijk als marconisten, assistentie verleend aan inlichtingengroepen. Een enkele maal werd een "contrôle"-agent uitgezonden, om na te gaan of de verbinding 'inlichtingengroep - B.I.' niet door de Duitsers gepenetreerd was.

Bij de selectie, instructie en uitzending is een juist inzicht getoond en de nodige voorzichtigheid betracht, waaraan zeker niet vreemd is geweest, dat zowel Broekman als Somer, als ook alle andere medewerkers, allen Engelandvaarders, waaronder L. Pot (militaire spionage), P.R. Gerbrands (verzorging en instructie adspirant-agenten), ^{e.a.} zelf gedurende geruime tijd in Nederland illegale ervaring hadden opgedaan.

De leiding van het B.I. heeft - volgens eigen latere verklaring - in die tijd de geweldige bezwaren ondervonden van het feit, dat vóór 1940 was nagelaten om ook maar iets voor te bereiden voor een situatie als waar men in Londen voor is komen te staan (geïnstreerde personen in bezet gebied, documentatie, radio-verbindingen, falsificatiën enz.).

BUITENPOSTEN

In verschillende plaatsen in het buitenland waren buitenposten van B.I. gevestigd (Lissabon, Madrid, Stockholm, Bern). Gedeeltelijk bestonden deze reeds vóór de oprichting van B.I.

Lissabon

Deze post stond, reeds ten tijde van de C.I. O. en daarna van het B.I., onder leiding van Mr. Maas Geesteranus. Met hem zijn ernstige moeilijkheden geweest. Buitenlandse Zaken wilde niet met hem samenwerken op grond van zijn uitermate slechte financieel beheer, waarvoor hij zich beriep op de bijzondere eisen van een geheime dienst. Ook B.I. zelf kon hem niet langer in dienst houden. Hij deed leugenachtige mededelingen en schaadde de naam van de Nederlandse dienst tegenover de geallieerden. Maas legde te veel het accent op de contra-spionage, terwijl B.I. zich uitsluitend op inlichtingengebied bewoog. Hij is per december 1943 ontslagen.

Mr. C.L.W. Fock, daartoe teruggeroepen uit Washington, werd daarna hoofd van het Lissabonse bureau. Onder zijn leiding werd een goede samenwerking verkregen, ook met Buitenlandse Zaken. Toen hij einde 1944 naar Londen werd overgeplaatst, werd de luitenant C.H. van Brink zijn opvolger.

Taak van de post Lissabon:

- a. het onderhouden van verbindingen met bezet Nederland door middel van koeriers (koeriers kwamen soms regelrecht uit Nederland, maar merendeels uit Zwitserland);
- b. het opvangen van Engelandvaarders die via Lissabon reisden;
- c. het voorlopig en voorzover mogelijk testen van deze Engelandvaarders;
- d. verzorging van hun doorzending naar Engeland;
- e. het in Portugal inwinnen van inlichtingen betreffende de oorlogvoering in Europa in het algemeen;
- f. behandeling van alle rapporten, microfoto's en documenten, voor een groot deel uit Zwitserland afkomstig, ten aanzien waarvan verzending - om in Zwitserland niet al te zeer op te vallen - beter via Lissabon kon geschieden.

Madrid

Na het wegnemen van het bovenvermelde wrijvingspunt met Buitenlandse Zaken was het mogelijk, in december 1943, ook in Madrid een buitenpost op te richten. Dit was nodig, omdat vele Engelandvaarders in Spanje strandden, in gevangenis of in kampen terecht kwamen en hulp nodig hadden (zie punt c van taak B.I.). Deze post, geleid door een kapitein Herzberger, heeft slechts korte tijd bestaan.

Stockholm

De verbinding met Stockholm, bekend als de

"Zweedse weg" (0 de J),
bestond al vóór de oprichting van B.I.

0 was reeds in 1941 begonnen personen per schip naar Zweden te doen ontkomen. In verband met moeilijkheden betreffende de afvoer van deze Nederlanders uit Zweden naar Engeland, was De J in mei 1942 naar Londen gegaan om daar te overleggen. Hij kwam toen in contact met colonel Rabagliatti. Toen deze hem verzocht inlichtingen te gaan verstrekken, werd overeengekomen, dat alles wat De J hem zou zenden, ook zou worden doorgezonden aan de Nederlandse autoriteiten. Rabagliatti heeft zich niet aan deze afspraak gehouden. De Nederlandse regering ontving niets.

In toenemende mate werden later, met behulp van kapiteins van op Zweden varende Nederlandse schepen, behalve personen, ook berichten en illegale bladen naar Stockholm verzonden, vanwaar het materiaal naar Londen werd doorgestuurd (spionage-berichten van de groep Pot, later van diens opvolger Siewert de Koe, filmrollen van de Belgische inlichtingengroep "Wim", berichten van de inlichtingengroep "Luctor et Emergo" en van de Ordedienst (O.D.)).

J kreeg later de beschikking over een radio-zender, waarmee echter alleen zeer dringende berichten rechtstreeks naar Engeland werden doorgegeven.

In begin 1943 is De J opnieuw naar Londen gereisd. Hij kwam toen in contact met Broekman, in diens kwaliteit van Hoofd B.I. De nodige afspraken werden gemaakt, hetgeen te gemakkelijker kon, omdat Rabagliatti inmiddels de S.I.S. had verlaten. De samenwerking tussen De J en Broekman is goed geweest. Het B.I. kreeg nadien de beschikking over de berichten die De J naar Londen stuurde.

Dat Somer later met de leiding van B.I. werd belast is door De J niet op prijs gesteld en er ontstonden conflicten, die er toe hebben geleid, dat hij (na een bezoek van Somer aan Stockholm in augustus 1943) in september 1943 ontslag heeft genomen als hoofd van het B.I.-kantoor Stockholm. Hij kon zich niet schikken in de B.I.-discipline en wilde zelf zijn beleid bepalen, terwijl Somer de zaak in de (Londense) hand wilde houden.

L een ingenieur van de Rijkswaterstaat, die sinds oktober 1942 met Oosterhuis in contact stond en langs deze weg naar Zweden was uitgeweken, werd in september 1943 met de leiding van het Stockholmse bureau belast. Onder hem was daar G

Haags inspecteur van politie, in juli 1943 per coaster in Zweden aangekomen, voor B.I. werkzaam. In tegenstelling tot De J stonden zij wel

onder bevel van B.I.

Bijzonderheden over deze 'Zweedse weg' zijn door verraad ter kennis gekomen van de Duitsers.

Zowel de door O ingeschakelde kustvaarder-kapitein A als de Nederlandse S.D.-agent Van der W hebben over deze route gegevens aan de Duitsers verstrekt.

In juli 1943 werd O, met enkele medewerkers, gearresteerd.

Van der W waagde het zelfs, zich op 18 september 1943 te vervoegen op het Stockholmse B.I.-bureau, waar hij zich presenteerde onder het pseudoniem "baron Van Lynden", maar een week nadien keerde hij weer naar Nederland terug, "om zijn illegale werk voort te zetten", zoals hij in Stockholm vertelde.

Ten aanzien van A werd een valstrik opgesteld, als gevolg waarvan hij, in begin 1944, naar Londen kon worden gelokt, waar hij werd vastgehouden.

Door deze ontdekkingen en mede als gevolg van het tot stilstand komen van de vaart van Nederlandse schepen naar Zweden en de in beslag neming van diverse schepen door consul De J, hield de verbinding Delzijl- Stockholm praktisch op te bestaan.

Wegens ongeschiktheid voor zijn functie, de op organisatorisch gebied bestaande moeilijkheden tussen Somer en L en weigerachtigheid om gegeven orders op te volgen, is L in maart 1944 van de leiding ontheven.

Terzelfder tijd werd het vertrek van L en G uit Stockholm dringend nodig geoordeeld. Weer een andere, van verraad verdachte Nederlander, zekere Douma, was in die stad 'geliquideerd', welke daad te openlijk was bekend geworden, terwijl hun beiden namen in verband met deze 'liquidatie' werden genoemd. Op 1 april 1944 kwamen zij in Londen aan. G werd daar op het B.I.-bureau te werk gesteld.

Zekere H werd daarna belast met de leiding van B.I.-Stockholm. Hij was hoofd tot het einde van de oorlog, al was hij daarvoor niet de meest aangewezen persoon. Door zijn huidskleur (Indonesiër) viel hij in Stockholm te sterk op.

Zijn werkzaamheden bestonden uit:

- a. ondervragingen ten behoeve van het Ministerie van Justitie (politieke betrouwbaarheid);
- b. zoeken naar mogelijkheden voor een verbinding met Nederland via Noorwegen of Duitsland;

c. onderhouden van contact met de Engelse dienst.

Het is niet gelukt weer een regelmatige verbinding met Nederland tot stand te brengen.

Via Stockholm werden ook berichten naar Londen doorgegeven, afkomstig uit Genève. Deze berichten werden in Zwitserland als microfoto's verborgen in wetenschappelijke werken, die naar boekhandelaars in Stockholm werden gestuurd.

85rn

Uit een door minister-president Gerbrandy onderhouden verbinding met dr. W.A. Visser 't Hooft, secretaris van de Wereldraad van Kerken te Genève, in 1941 ontstaan, groeide een geregelde relatie tussen Nederland en de regering te Londen. Deze verbinding liep, later, niet over het B.I., dat echter wel met het bestaan er van bekend was.

Na in Londen gevoerd overleg tussen Visser 't Hooft en A.H.J. Lovink, secretaris-generaal van het departement voor Algemene Oorlogvoering, kreeg een in Zwitserland door Visser 't Hooft te vormen centrum als taak:

- a. verzamelen en verwerken van gegevens over de geestelijke stromingen in Nederland, de geestelijke weerstand tegen het nationaal-socialisme, de strijd op kerkelijk- en schoolgebied, de gedachtewisseling over de grote lijnen van de politieke en maatschappelijke orde na de oorlog, de principiële houding tegenover Duitsland;
- b. het doorzenden, eventueel resumeren van belangrijke boeken en tijdschriften die nog in Nederland verschenen;
- c. het doorgeven naar Nederland van gegevens over de regeringspolitiek, die aan leidende personen inzicht konden geven in de gedachtengang van de regering.

Dit centrum werkte onder leiding en verantwoording van het departement voor Algemene Oorlogvoering. De werkzaamheden lagen voor een belangrijk deel op het terrein van het na dien opgerichte B.I.

De koeriersverbinding tussen Genève en bezet Nederland, aanvankelijk primitief, is pas midden 1943 goed gaan functioneren door de zorg van J.H. Weidner (Zwitserland-Brussel) en J.G. le Jeune (Brussel-Nederland).

Geleidelijk aan werden ook militaire inlichtingen in Genève ontvangen, waardoor contact ontstond tussen Visser 't Hooft en de militaire attaché te Bern, generaal A.G. van Tricht.

De berichten uit Nederland werden, na ontvangst te Genève, gesorteerd in militaire en niet-militaire gegevens, de eerste voor Van Tricht, de laatste voor Visser 't Hooft. In Genève werden van de voor de Nederlandse regering van belang zijnde inlichtingen, microfoto's gemaakt, die - verborgen in voorwerpen - in twee of drie exemplaren en langs verschillende wegen naar Engeland werden gezonden, nl.

- a. meegegeven aan Engelandvaarders;
- b. via Franse verbindingen met vliegtuigen uit Frankrijk;
- c. als verdunde microfoto's ingebonden in de kaften van boeken en daarna door een Zwitserse uitgever, via de Deutsche Lufthansa, naar een Stockholms boekhandel gezonden. Daar werden zij door B.I.-Stockholm afgehaald en naar Engeland doorgezonden.

Van sommige der verkregen inlichtingen werd een verkort uittreksel naar Londen gezonden.

De officiële B.I.-verbinding met Zwitserland werd opgebouwd met generaal Van Tricht, die in 1943 werd benoemd als vertegenwoordiger van het B.I. in Zwitserland. Deze benoeming kwam tot stand omdat hoofd B.I. (Somer) van mening was, dat Visser 't Hooft, na de oprichting van het B.I., aan hem moest rapporteren. Nadat Somer aan de minister-president had gemeld, dat door de gevolgde werkwijze moeilijkheden met de agenten ontstonden, werd beslist, dat Visser 't Hooft zijn werk zoveel mogelijk in samenwerking met de militaire attaché moest verrichten, welke laatste daarom officieel als vertegenwoordiger B.I. te Bern werd aangesteld. J.G. van Niftrik, die optrad als plaatsvervanger van Van Tricht, stond eveneens in verbinding met Visser 't Hooft. Hij stond in 1941/1942 reeds in contact met de inlichtingen-organisatie die onder leiding van Somer in Nederland werkzaam was.

De verbinding Nederland-Zwitserland-Engeland via Visser 't Hooft (bekend als de A-weg) is oorzaak geweest van onenigheid en verwijdering tussen enkele verzetsorganisaties.

Van Tricht en Van Niftrik hebben van hun kant getracht een tweede weg te organiseren, aangezien zij van mening waren, dat bij de A-weg de civiele gegevens voorrang moesten hebben, maar toch ook voor militaire informatie snelle verzending geboden was.

De daarop gevormde B-weg is ontstaan uit de verzetsgroep Luctor et Emergo, later genaamd Fiat Voluntas, die reeds in 1942 was begonnen met het overbrengen van personen van Nederland naar Engeland, via Frankrijk en Spanje en met verzending van militaire en politieke berichten.

Einde 1943 is een geregelde koeriersdienst Zwitserland-Nederland vice versa opgebouwd, waarna de verbinding via Spanje en Portugal vrijwel niet meer behoefde te worden benut.

Eénmaal per veertien dagen reisde een koerier heen en weer per "Urlauberzug" met vervalste S.D.-papieren. Hij verzorgde in hoofdzaak het vervoer van militaire berichten, in de vorm van microfoto's. Deze lijn heeft gewerkt tot september 1944.

Na de bevrijding van het zuiden van het land is op 20 september 1944 een deel van het B.I. (Pot, Gerbrands) met drie Amerikanen en drie Engelse officieren naar Eindhoven overgeplaatst.

Fock kreeg de leiding van het overblijvende deel te Londen en bleef daar op de oude wijze doorwerken. De vanuit Engeland vertrokken, in Nederland werkzame agenten bleven hun telegrammen naar Londen sturen.

B.I. Eindhoven ontving de berichten die door de line-crossers werden verstrekt en die welke via het 'binnenlandse net' (telefoonverbindingen van de illegaliteit door de linies heen tussen bevrijd en niet-bevrijd gebied) en door middel van de radio werden verkregen. Ook de in Londen ontvangen berichten werden zo snel mogelijk naar Eindhoven doorgegeven.

B.I. Eindhoven organiseerde eveneens het vervoer (door de linies) van personen van en naar nog bezet Nederland, zulke op verzoek van de regering om transport van hen op wier overkomst de regering prijs stelde.

Voor Eindhoven lag het zwaartepunt op het militaire inlichtingen vlak; Londen hield zich speciaal bezig met politieke en economische aangelegenheden.

Einde 1944 rezen er moeilijkheden tussen Somer en Pot, waarop laatstgenoemde op de kortst mogelijke termijn de dienst verliet. Ir. Th.Ph. Tromp werd daarna aangewezen als plaatsvervanger van Somer.

Voor een overzicht van de aantallen ontvangen en verzonden telegrammen van en naar bezet gebied sedert de oprichting van B.I.: zie het bijgevoegde overzicht op blz. 405.

B.I. heeft goed samengewerkt met het Britse M.I. 9, dat ook agenten uitzond naar Nederland, die zich echter uitsluitend bezig hielden met de 'escape-lines' voor ondergedoken geallieerde militairen.

Begin 1944 heeft B.I., met machtiging van de Minister van Oorlog, in samenwerking met de Amerikaanse inlichtingen-organisatie (O.S.S.),

enige in Nederland gedropte agenten naar Duitsland gezonden, om daar inlichtingen in te winnen. Voor dit doel werd ook een viertal agenten in Zuid-Duitsland en in Tirol geparachuteerd.

De samenwerking van de Nederlandse inlichtingendiensten in Engeland met Radio Oranje heeft aanvankelijk, van de zijde van laatstgenoemde, aanleiding gegeven tot critiek. Met het B.I. is de samenwerking geleidelijk zoveel beter geworden, dat B.I. zijn agenten, ten behoeve van Radio Oranje, instrueerde civiele inlichtingen door te geven. De omvang van de illegale pers uit Nederland die bij B.I. werd ontvangen, was ten slotte van dien aard, dat B.I. de behandeling daarvan niet meer kon opvangen en deze taak geheel overdroeg aan de Regerings Voorlichtingsdienst, die voor verdere distributie zorg droeg.

KONINKLIJK BESLUIT VAN 28 NOVEMBER 1942 HOUDENDE
DE INSTELLING VAN HET B.I.

WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op voordracht van Onze Ministers voor Algemeene oorlogvoering van het Koninkrijk, van Oorlog, en van Justitie;

Gelat op onze besluiten van 19 Juli 1940, No. 1 en van 14 Augustus 1941, No. 2 en van 5 Februari 1942, No. 1;

Overwegende, dat het noodzakelijk is over te gaan tot reorganisatie van den Inlichtingendienst;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

1. Er is een Bureau Inlichtingen onder Onzen Minister van Oorlog.

2. Dit Bureau heeft tot taak het inwinnen, verzamelen en doorgeven ter bevoegde plaatse van alle inlichtingen, welke van belang zijn voor de handhaving van de rust en veiligheid van het Koninkrijk, de oorlogvoering en de daaruit voortvloeiende deelneming aan de geallieerde oorlogvoering alsmede voor de voorbereiding tot het heroveren van Nederlandsch grondgebied en het herstel en behoud van het wettig gezag daarover.

3. Indien voor het verkrijgen van de inlichtingen overleg en samenwerking met overeenkomstige Britse en andere diensten noodig is, geschiedt dit overleg en deze samenwerking uitsluitend door of namens het Hoofd van dit Bureau.

4. De verkregen inlichtingen worden door het Hoofd van het Bureau Inlichtingen doorgegeven aan alle bevoegde instanties op wier verzoek en te wier behoefte deze werden ingewonnen en verzameld. Dit Hoofd zal bij het doorgeven van inlichtingen zorg dragen, dat de geheimhouding van die inlichtingen en van de gebezigde bronnen alsmede de veiligheid der ter verkrijging van de inlichtingen werkzame personen worden gewaarborgd.

Artikel 2

1. Het Hoofd van het Bureau Inlichtingen is uitsluitend verantwoordelijk aan Onzen Minister van Oorlog.

Artikel 3

1. De taak van het Bureau Inlichtingen omvat:

- a. het inwinnen, verzamelen en doorgeven van alle inlichtingen op politiek en economisch terrein, verband houdende met den

huidigen toestand en de voorbereiding van den terugkeer van de Regeering of het door of namens de Regeering uitgeoefende gezag;

- b. het verleenen van medewerking tot het inwinnen van inlichtingen op militair terrein verband houdend met huidige en toekomstige acties in de bezette gebieden of acties daarmede samenhangende, zulke op aanwijzing van en in overleg met het hoofd van het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer;
- c. het bevorderen van de evacuatie van krijgsgevangenen, dienstplichtigen en militaire vrijwilligers en vluchtelingen, voorzover deze niet geregeld wordt door den diplomatieken dienst en de organisatie van het Rode Kruis;
- d. het organiseren en leiden van de uitzending van personen voor het uitvoeren van bijzondere opdrachten of voor het overbrengen van berichten aan personen, li-chamen e.d. in het bezette gebied.

2. De bevoegdheid voor het uitvoeren van de in lid 1 omschreven taak berust uitsluitend bij het hoofd van genoemd Bureau; de uitvoering geschiedt overeenkomstig de bij beschikking van Onzen Minister van Oorlog vastgestelde regelen.

Artikel 4

1. Het Hoofd van het Bureau Inlichtingen zal de door Onze Ministers met voorkennis van Onzen Minister van Oorlog gevraagde inlichtingen inwinnen of ter inwinning daarvan bevorderen binnen de hem ten dienste staande mogelijkheden en mid-delen en zal daarbij zooveel mogelijk rekening houden met de aanwijzingen die door deze Ministers worden gegeven omtrent aard, omvang en bron der inlichtingen.

2. De verkregen inlichtingen worden zoo spoedig mogelijk aan deze Ministers verstrekt; het hoofd van het Bureau Inlichtingen heeft daarnaast met voorkennis van Onzen Minister van Oorlog de bevoegdheid de inlichtingen ter beschikking te stellen van andere Ministers, indien hem dit noodig voorkomt en voorzover zijn verantwoor-delijkheid dit toelaat en gebiedt.

Artikel 5

1. Indien Onze Ministers in het bezit komen van voor het Bureau Inlichtingen van belang zijnde gegevens en inlichtingen zullen deze onverwijld aan het Hoofd van dit Bureau ter beschikking worden gesteld.

Artikel 6

1. Het Hoofd van het Bureau Inlichtingen is bevoegd namens Onzen Minister van Oorlog alle

maatregelen te treffen, die hij noodig acht in het belang van de veiligheid van de onder zijn verantwoordelijkheid met de uitvoering van zijn taak belaste personen, middelen en contacten in de bezette gebieden.

Artikel 7

1. De geldmiddelen, welke ter beschikking van het Hoofd van het Bureau Inlichtingen worden gesteld, worden halfjaarlijks gebracht ten laste van de begroting van het Departement van Oorlog.

2. De wijze van besteding dezer geldmiddelen is geheim.

Artikel 8

1. Het personeel van het Bureau Inlichtingen wordt op voordracht van het Hoofd door Onze Minister van Oorlog benoemd, geschorst en ontslagen.

2. Onze Minister van Oorlog beschikt met voorrang boven ieder ander over de hier te lande aangekomen of aanwezige personen die bestemd zijn of worden voor eenige functies bij het Bureau Inlichtingen voor zover hun tewerkstelling bij het inwerking treden van dit Besluit nog niet is geregeld.

Artikel 9

1. Het hoofd van het Bureau Inlichtingen wordt op voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Oorlog en van Justitie, door Ons aangewezen.

2. Van de aanwijzing van het hoofd van het Bureau Inlichtingen wordt mededeeling gedaan aan den Eersten Minister van het Vereenigd Koninkrijk en den overeenkomstigen Britschen Dienst.

Artikel 10

1. Dit besluit treedt in werking met ingang van heden.

2. Onze Besluiten van 19 Juli 1940 no. 1 en van 14 Augustus 1941 no. 2 en van 5 Februari 1942 no. 1 worden hierbij ingetrokken.

3. De uitvoering van dit Besluit wordt nader geregeld bij een bij beschikking van Onzen Minister van Oorlog vastgestelde instructie.

Londen, 28 November 1942.

KONINKLIJK BESLUIT VAN 28 NOVEMBER 1942 HOUDENDE
DE BENOEMING VAN RESERVE MAJOR H.G. BROEKMAN
ALS HOOFD VAN HET BUREAU INLICHTINGEN

WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der
Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz.,
enz., enz.,

Op de voordracht van Onze Minister voor Alge-
meene Oorlogvoering van het Koninkrijk, Oorlog
en Justitie

Gelet op ons Besluit van November 1942 no.

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1

Met de leiding van het Bureau Inlichtingen van
het Departement van Oorlog wordt belast de
reserve-majoor der Artillerie van het Koninklijk
Nederlandsch Leger H.G. Broekman.

Artikel 2

Met de uitvoering van dit Besluit is belast Onze
Minister van Oorlog.

Londen, 28 November 1942.

AANTAL VERZONDEN TELEGRAMMEN.

I	II	III	IV	V
Van B.I.-Londen naar bezet Nederland	Van bezet Nederland naar B.I.-Londen	Van B.I.-Eindhoven naar bezet Nederland	Van bezet Nederland naar B.I.-Eindhoven	Toelichtingen
Ongedateerd 24	Ongedateerd 67			Rubrick I: 2036 " II: 4097 " III: 1037 " IV: 2845
1943	1942			Totaal generaal 10009
Januari 5	November 1			Frequentie per maand: Rubrick I: 70.2 " II: 141.3 " III: 174.3 " IV: 406.4
Februari 1	1943			Uit de rubricen blijkt duidelijk het teruglopen der rechtstreek- se verbindingen van Nederland naar Londen na de bevrijding van Zuid-Ned- erland en de overschakeling van het Lon- dense verkeer op B.I.-Eindhoven
Maart 2	Januari 1			
April 15	Februari 0			
Mei 30	Maart 3			
Juni 40	April 18			
Juli 43	Mei 35			
Augustus 22	Juni 34			
September 23	Juli 42			
October 39	Augustus 37			
November 58	September 30			
December 39	October 44			
	November 61			
	December 71			
317	376			
1944	1944			
Januari 60	Januari 106			
Februari 52	Februari 163			
Maart 48	Maart 50			
April 60	April 74			
Mei 80	Mei 115			
Juni 87	Juni 196			
Juli 98	Juli 189			
Augustus 143	Augustus 243			
September 203	September 668	1944	1944	
October 191	October 596	November 83	November 713	
November 202	November 386	December 153	December 518	
December 140	December 215	236	1231	
1369	3001			
1945	1945	1945	1945	
Januari 88	Januari 141	Januari 232	Januari 512	
Februari 48	Februari 134	Februari 216	Februari 282	
Maart 72	Maart 82	Maart 91	Maart 111	
April 93	April 174	April 172	April 568	
Mei 25	Mei 121	Mei 84	Mei 141	
326	652	795	1614	
Totaal: 2036	Totaal: 4097	Totaal: 1031	Totaal: 2845	

N.B. In deze opgave zijn niet opgenomen de z.g. dienstelegrammen der agenden, welke gewisseld werden voor technische aangelegenheden.

Enkele aantekeningen uit

ZIJ SPRONGEN IN DE NACHT

De Nederlandse Inlichtingendienst te Londen in de jaren 1943 - 1945

door Dr. J.M. Somer, voormalig hoofd B.I.

B.I. kreeg bij zijn oprichting een nieuw gebouw, Upper Feilde House, Parkstraat 71, Londen, toegewezen.

Het begon zijn werk zonder enige overgave van archieven of dergelijke door de voorgaande diensten. Het kreeg veel steun van S.I.S. en daarvan de sectie Noord-West Europa (waar Nederland onder ressorteerde), onder leiding van colonel Cordezux; chef van de Nederlandse sectie was captain Seymour. Als liaison-officieren fungeerden captain Dulling en de luitenants Bruce en Dixon. Commander was Child.

In die begintijd bestond het B.I.-personeel uit: Broekman, echtpaar De Jong (Gijs en Lidy), kapitein Sanders (administratie), Mrs. Robinson, Nederlandse van geboorte (archief), Vera Barber.

Alle Engelandvaarders werden ondervraagd in de Royal Victoria Patriotic School, Chester Square. Wanneer ondervraagd werden vrijgegeven werd B.I. gewaarschuwd voor selectie van adspirant agenten (blz. 67). Alle ondervragingen geschiedden door M.I. 5, dat - voor wat de Nederlanders betreft - geassisteerd werd door personeel van de Politie Buitendienst van Derksema.

30% van de adspirant-agenten volbracht de vooropleiding. Tijdens de verdere opleiding viel nog een 20% af wegens gebleken tekortkomingen of ongelukken bij de training (blz. 69-70).

De radio-telegrafisten-opleiding werd gegeven door instructeur Smit (blz. 70).

Verder werd opgeleid in: codeleer, security, militaire organisatie, onopvallend optreden in vijandelijk gebied, parachute springen.

Dr. Herman Speijer was belast met de uitwerking van micro-foto's.

Als fotograaf werkte de kunstfotograaf Gielis. Hij ontdekte de mogelijkheid van splitting van films (celluloselaag los van gelatine-laag), hetgeen een besparing betekende in het gewicht, dus verhoging van de security, grotere mogelijkheden tot verberging in kleine voorwerpen (blz. 81). Vond ook de verkaste micro uit. Er gingen toen micro's weg naar Nederland in uitgeholde lucifers.

Drie maanden na de oprichting, op 11 maart

1943, waren de eerste B.I.-agenten gereed om hun taak in Nederland te beginnen.

De veelbelovende Jaap Ludolph werd door een ongeluk tijdens de opleiding in parachute-springen uitgeschakeld als toekomstig agent. Werkte later, afwisselend met Piet Gerbrands, als operator in de vliegtuigen, welke de verbindingen onderhielden met de agenten die uitgerust waren met een walkie-talkie (blz. 119).

In de zomer van 1943 viel te Londen de bijzondere aandacht op een serie uit Nederland ontvangen militaire rapporten, welke voorzien waren van een speciale nummering. Deze uitmuntende specimen van militaire berichtgeving bleken afkomstig te zijn van Meendert Pot, medewerker van de groep "Kees" (blz. 136).

L. Pot, Mr. van Houten, Jhr. Mr. Six, Jhr. Mr. van der Bijck en Ir. Lindenburg bereikten in juli 1943, via Delfzijl, Zweden. In Londen werd Pot toegevoegd aan het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer, Van Houten aan B.I. Lindenburg werd te Stockholm geplaatst voor overname van de intelligence-werkzaamheden van consul De Jong. Kort nadien werd Pot overgeplaatst van M.V.T. naar B.I. (blz. 137-139).

Als gevolg van de verklaringen van de agenten Dourlein en Ubbink, uitgezonden door M.V.T. en na gevangenschap en ontvluchting weer in Londen teruggekeerd, kwam het reeds lang vermoede verraad in Nederland in volle omvang naar voren (England-Spiel). Minister van Oorlog Van Lidth de Jeude ontbond daarop het M.V.T. Daarna werd een nieuwe dienst opgericht, het Bureau Bijzondere Opdrachten (B.B.O.), onder leiding van generaal Van Oorschot (blz. 171).

In mei 1944 verhuisde B.I. van Parkstreet 71 (Upper Feilde House) naar Lowndesstreet. Het Parkstreet-pand was te klein geworden voor de zich steeds uitbreidende dienst (blz. 213).

Naast Broekman als adviseur van de minister en Somer als hoofd, dienden toen bij B.I. in Londen de officieren:

Pot en Siedenburg bestudering militaire rapporten, opmaken van questionnaires voor groepen in Nederland en instructie agenten;

Van Houten en Koch bestudering en bewerking politieke rapporten; verbindingen met Franse dienst en met Stockholm;

Gerbrands, Ludolph, vliegcontacten met Dolman radio-telefonie-zenders; agenten-instructie;

De Jong	diverse werkzaamheden, o.a. verbinding met Belgische inlichtingendienst;
Van Bunk	code-officier;
Dr. Speijer	chef foto-, stencil- en distributiewerk;
Pater Blaijs	geen speciale taak vermeld. (blz. 214)

Enkele citaten

Nederland bezat vóór 1940 een goed functionerende militaire inlichtingendienst, welke ook op politiek gebied dikwijls uitmuntend was geïntformeerd. De leiding van deze inlichtingendienst vergezelde de Regering naar Engeland, zodat men in Nederland verwachtte, dat het Nederlandse bewind te Londen op intelligence-gebied naar behoren zou worden bediend. Een normaal en goed werkende inlichtingendienst in vredetijd betekent echter nog niet, dat een dergelijk apparaat in oorlogstijd met een handgebaar kan worden ingeschakeld. En zo goed als de Nederlandse militaire inlichtingendienst - G.S. III - vóór 1940 op het vredeswerk was ingesteld, zo onvoldoende was deze organisatie voorbereid op een oorlogstaak in den vrede. (blz. 25)

Een oorlogs-intelligence vereist een in vredetijd naast de normale dienst intensief voorbereide schaduworganisatie in het door de vijand bezette gebied. (blz. 26)

De oude Nederlandse dienst - G.S. III - had geen organisatie in Nederland achtergelaten om op terug te vallen. (blz. 29)

Geallieerde oorlogvoering eist coöperatie op ieder gebied, vooral, en boven alles, op het gebied der geheime verbindingen. (blz. 92)